

STS Türkiye 2025 Konferans Kitapçığı

HECAS

Hekimbaşı Center for Advanced Studies

STS Türkiye 2025 Konferansı
TEKNOTOPYALAR Geçmiş, Bugün ve
Geleceğin Tahayyülleri
6-7 KASIM 2025

Detaylı Bilgi:

HECAS Site:

Hekimbaşı, Okul Cd. No:12, 34766 Ümraniye/İstanbul Hekimbaşı Av Köşkü

Keynote

Başak Ağın (TED Üniversitesi)

6 Kasım, Perşembe, 18:00-19:00

Transfer: Üsküdar Marmaray Durağı ↔ HECAS (gidiş-dönüş saatleri ayrıca duyurulacak).

Künye / Imprint

Editörler:

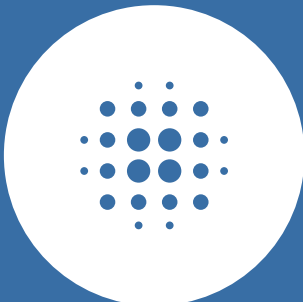
Dr. Melike Şahinol (Orient-Institut Istanbul) & Uğur Kocager (İstanbul Teknik Üniversitesi)

Etkinlik Düzenleme Kurulu

Dr. Melike Şahinol, Orient-Institute Istanbul (STS Türkiye Koordinasyon)
Dr. Öğr. Üyesi Şafak Kılıçtepe, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi (STS Türkiye Koordinasyon)
Prof. Dr. Erkan Saka, İstanbul Bilgi Üniversitesi (STS Türkiye Koordinasyon)
Dr. Öğr. Üyesi Emine Öncüler Yayalar, Bilkent Üniversitesi (STS Türkiye Koordinasyon)
Dr. Öğr. Üyesi Arsev Umur Aydınöğlu, Orta Doğu Teknik Üniversitesi (STS Türkiye Koordinasyon)
Dr. Gülizar Karahan Balya, Orta Doğu Teknik Üniversitesi (STS Türkiye Koordinasyon)
Prof. Dr. İskender Gökarp, İstanbul Teknik Üniversitesi ve TÜBİTAK-Marmara Araştırma Merkezi (STS Türkiye Koordinasyon)
İbrahim Can Avcı, HECAS - Hekimbaşı Center for Advanced Studies
İrem Gündoğdu, HECAS - Hekimbaşı Center for Advanced Studies

Bilimsel Kurul (alfabetik, soyada göre)

Semih Akçomak, Prof. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Bilim ve Teknoloji Politikaları Anabilim Dalı (TEKPOL)
Arsev U. Aydınöğlu, Dr. Öğr. Üyesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Bilim ve Teknoloji Politikaları Anabilim Dalı (TEKPOL)
Gülizar Karahan Balya, Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Gülşah Başkavak, Dr., Orient-Institut Istanbul, "Science, Technology and Society"
İskender Gökarp, Prof. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi ve TÜBİTAK-Marmara Araştırma Merkezi
Melek Dosay Gökdoğan, Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Felsefe Bölümü
Şafak Kılıçtepe, Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Antropoloji Bölümü
Günnur Ertong Attar, Doç. Dr., Mersin Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü
Erkan Erdil, Prof. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Bilim ve Teknoloji Politikaları Anabilim Dalı (TEKPOL)
Feza Günergün, Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilim Tarihi Bölümü
Azer Kılıç, Dr. Öğr. Üyesi, Bilgi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü
Umut Morkoç, Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü
Aslı Odman, Öğretim Görevlisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Emine Öncüler Yayalar, Dr. Öğr. Görevlisi, Bilkent Üniversitesi
Başak Ozan Özparlak, Dr. Öğr. Üyesi, Özyeğin Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
Erkan Saka, Prof. Dr., Bilgi Üniversitesi, İletişim Tasarımı ve Yönetimi Bölümü
İpek Sevda Söğüt, Doç. Dr., Özyeğin Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
Nurseli Yeşim Sünbüloğlu, Dr., Kadir Has Üniversitesi, Çekirdek Program
Melike Şahinol, Dr., Orient-Institut Istanbul, "Science, Technology and Society"
Emre Sünter, Dr. Öğr. Üyesi Görsel İletişim Tasarımı Bölüm, Kadir Has Üniversitesi
Aydan Turanlı, Prof. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü
Ayşe Berna Uçarol, Dr., Orient-Institut Istanbul, "Science, Technology and Society"
Elif Vatanoğlu-Lutz, Prof. Dr., Yeditepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı
Özlem Yılmaz, Dr., Exeter Üniversitesi, Sosyoloji, Felsefe ve Antropoloji Bölümü

Tasarım: Dilasu Pala (İzmir Ekonomi Üniversitesi, Limitless Makers), Melike Şahinol (Orient-Institut Istanbul), Uğur Kocager (İstanbul Teknik Üniversitesi)

© 2025 STS Türkiye & HECAS. Tüm hakları saklıdır.

Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0

Bildiri özetlerinin telif hakları ilgili yazarlara aittir. Üçüncü taraf görseller ve logolar ayrı lisanslara tabi olabilir.

info@ststurkey.net · ststurkey.net

Atıf Önerisi: Şahinol, M., & Kocager, U. (Ed.). (2025). STS Türkiye 2025 Konferans Kitapçığı. İstanbul: STS Türkiye & HECAS.

Sevgili katılımcılar,

STS Türkiye 2025'e hoş geldiniz. Bu yıl "Teknotopyalar" başlığıyla, bilimin ve teknolojinin yalnızca aygıtlar ve uzmanlık alanları değil; aynı zamanda toplumsal tahayyüller, değerler ve gündelik pratikler olduğunu birlikte tartışıyoruz. Geçmişin birikimi ile bugünün kararları ve geleceğin olanaklarını aynı masaya getiren oturumlarımızda, farklı disiplinlerden gelen katkılarla çoğul bir düşünme zemini kurmayı amaçlıyoruz.

Ev sahipliği için HECAS'a, özverili çalışmaları için düzenleme ve bilim kurullarımıza, değerlendirme sürecine katkı veren tüm hakemlerimize ve gönüllülerimize teşekkür ederiz. Anahtar konuşmacımız Doç. Dr. Başak Ağın'ın açacağı ufukla, iki gün boyunca üretken, kapsayıcı ve diyalog odaklı bir ortam dileriz.

İstanbul'da buluşmamız, STS topluluğunun dayanışmasını ve merakını güçlendiriyor. Katkılarınız için şimdiden teşekkür eder; verimli bir konferans geçirmenizi dileriz.

STS Türkiye & HECAS

Neden "Teknotopyalar"?

Teknolojiler, yalnızca teknik çözümler değil; kolektif hayal gücümüzü, mekânları, bedenleri ve kurumları dönüştüren toplumsal tasavvurların taşıyıcılarıdır. "Teknotopya" başlığı, ütopya/distopya ikiliklerinin ötesine geçerek çoklu olasılıkları, çakışan zamanları (geçmiş-bugün-gelecek) ve disiplinler arası kesişimleri birlikte düşünmeye çağırır. Böylece, gündelik hayatın küçük pratiklerinden mühendislik kararlarına, politika yapımından kültürel üretime uzanan geniş bir alanda; neyin mümkün/istenir/gerekli sayıldığını tartışmaya açar.

Bu konferans, STS'in kurucu duyarlılıklarını-ampirik dikkat, eleştirel mesafe ve katılımcı yaklaşım-bir araya getirerek teknolojik tahayyüllerin nasıl kurulduğu, kimleri içerdiği/dışladığı ve hangi değer rejimlerini görünür kıldığı sorularına odaklanır.

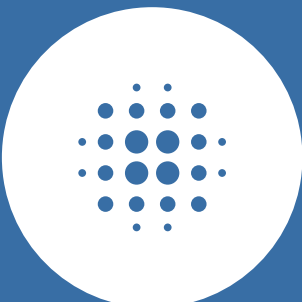
STS Türkiye – Tanım ve Amaç

STS TÜRKİYE, 2017'de ülkemizde bilim, teknoloji ve tıp alanlarında sosyal ve beşeri çalışmalar yapan araştırmacıları bir araya getirmek amacıyla Türkiye'de kurulmuştur.

STS TÜRKİYE'nin hedefleri

- Türkiye'de bu alanda çalışan araştırmacılar arasındaki etkileşimi arttırmak, ulusal ve uluslararası işbirliklerini teşvik etmek, bu amaçla disiplinler arası ve çok yönlü bir STS yaklaşımını savunmak;
- Türkiye'de konferanslar düzenleyerek, etkinlik ve yayın faaliyetlerini destekleyerek STS yaklaşımının yaygınlığını ve görünürlüğünü arttırmak;
- Tüm seviyelerde STS eğitimini iyileştirmek ve teşvik etmek, araştırmacıların ve doktora öğrencilerinin STS ile ilgili becerilerini teorik ve araştırma formasyonları sağlayarak desteklemektir.

Daha fazla bilgi: ststurkey.net · İletişim: info@ststurkey.net

Katılım İlkesi ve Alan Etiği

Konferansımız, saygı ve kapsayıcılık ilkeleri üzerine kuruludur; ayrımcılığın hiçbir biçimine müsamaha gösterilmez. Sunum ve tartışmalarda etik ilkelere uygunluk beklenir; verilerin ve görsellerin paylaşımında telif ve gizlilik haklarına özen gösterilir. Sorular veya bildirimler için kayıt masasıyla ya da info@ststurkey.net ile iletişime geçiniz.

ÇAĞRI METNİ

STS Türkiye 2025 Konferansı, bilim, teknoloji ve toplum arasındaki ilişkilerin geçmiş, bugün ve gelecekte nasıl tahayyül edildiğini; bu tahayyüllerin gündelik yaşamı, sosyal düzeni ve bilgi rejimlerini nasıl şekillendirdiğini sorgulamaya bir davettir. "Teknotopya" kavramını, teknolojiyle şekillenen toplumsal tahayyülleri, çevresel, mekânsal ve kültürel boyutlarıyla, ikiliklerden ziyade geniş yelpazede yer alan çoklu ilişkileri birlikte ele almayı mümkün kılan bir kavram olarak önermekteyiz. Kavram, disiplinler arası bir düşünme ve tartışma alanı sunarak hem kuramsal hem de ampirik katkılara olanak tanımaktadır.. Teknotopya başlığı altında, posthümanist, feminist, aktör-ağ teorisi gibi STS içi farklı kuramsal ve metodolojik yaklaşımlar; sosyoloji, tasarım teorisi, felsefe, tıp, iletişim, bilişim ve mühendislik gibi farklı disiplinlerden gelen perspektiflerle birleşebilir.

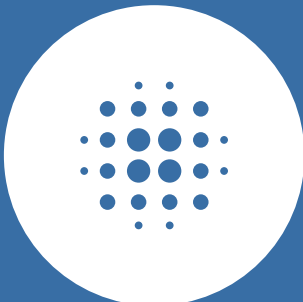
Bilim ve teknoloji, yalnızca teknik nesneler ve uzmanlık alanları olarak değil, aynı zamanda toplumsal yaşamın, kültürel değerlerin, iktidar ilişkilerinin ve tahayyül gücümüzün şekillendiği çoklu alanlar olarak da ele alınmalıdır. Bu bağlamda, bilimsel bilgi üretiminin ve teknolojik dönüşümlerin gündelik yaşamla, etik, politik ve estetik boyutlarla nasıl kesiştiğini araştırmak, STS'in temel hedeflerinden biridir.

Bu yılki konferans, özellikle aşağıdaki sorulara odaklanan, fakat bunlarla sınırlı olmayan çalışmaları teşvik etmektedir:

- Teknotopyalar, sosyal ve kültürel tahayyüllerimizi nasıl dönüştürmektedir?
- Geleceğin teknolojileri üzerine bilgi üretimleri, bugünün politikalarını ve tasarımlarını nasıl şekillendirmektedir?
- Disiplinler arası bir yaklaşımda, teknolojik tahayyüller ne tür bilgisel, etik ve estetik soruları gündeme getirmektedir?
- Geçmişin teknolojik ütopyları günümüzde sosyo-teknik hafızayı nasıl (yeniden) şekillendirmektedir?
- Teknik çözümlerinizin kullanıcıların gündelik yaşamlarında nasıl karşılandığını, dönüştürdüğünü veya reddedildiğini nasıl takip etmektesiniz?
- Geliştirdiğiniz teknolojiler hangi geçmiş, günümüz ve gelecek tahayyüllerini yansıtmaktadır? Bu tahayyüller hangi güç ilişkilerine işaret etmektedir?
- "İyi bir teknoloji" ne demek? Farklı sosyo-kültürel ve teknik bağlamlar bu tanımları nasıl şekillendirmektedir?
- Teknolojik tahayyüllerin distopya/ütopya dönüşme potansiyeline dair tartışmalar neler olabilir?
- Ütopik/Distopik gelecek vizyonları, bugünün mühendislik kararlarını ve tasarım pratiklerini nasıl şekillendirmektedir?
- Mühendisler, tasarımcılar ve bilim insanları bu risklerle nasıl yüzleşmekte - ya da yüzleşmeli mi?

Kapsayıcı ama sınırlayıcı olmayan konu başlıkları örnekleri:

- Bilim, teknoloji ve tahayyül gücü
- Dijital teknolojiler, gündelik yaşam ve eşitsizlikler
- Çevre teknolojileri, enerji dönüşümü ve iklim
- Katılımcı tasarım, kullanıcı tahayyülleri ve teknolojik öznelilik
- Tasarım felsefesi, spekülasyon tasarımları ve estetik
- Gelecek teknolojileri üzerine kurgu: bilim-kurgu edebiyatı ve sineması
- Yapay zekâ, insan geliştirme ve postinsan
- Teknolojik nesnelerin gündelik yaşamdaki rolleri
- Teknoloji ve mekân: akıllı şehirler, altyapılar ve sosyo-teknik tahayyüller
- Gözetim, veri rejimleri ve dijital çağ
- Feminizm, beden politikaları ve teknobilim
- Epistemolojik sınırlar, teknik bilgi ve alternatif bilgi biçimleri
- Geçmişin geleceğe dair tahayyüllerinin bugünkü teknolojik altyapılardaki izdüşümleri

Konferansa, yukarıdaki konularla doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili olan tüm araştırmacılar, öğrenciler ve bağımsız düşünürler davetlidir. Özet gönderiminde kavramsal açıklık, metodolojik yaklaşımlar ve "teknotopya" çerçevesiyle ilişki kurulması önem arz etmektedir.

Keynote

Başak Ağın (TED Üniversitesi)

6 Kasım, Perşembe, 18:00–19:00

Teknotopyaların Ötesinde: Posthümanist Tahayyül ve Teknolojik Simbiyoz

Bu konuşma, STS, posthümanizm, feminist teknobilim çalışmaları ve ekolojik düşüncenin kesişiminde, teknolojiyi etik, estetik ve politik boyutlarıyla bütüncül olarak ele almayı amaçlamakta; teknotopya kavramını, teknolojik simbiyozun (ortakyaşamın) çoğulluğunu görünür kılacak şekilde genişletmeyi önermektedir. Böylelikle, konuşmada “teknotopya” kavramı posthümanist düşünce ve yeni materyalist yaklaşımlar çerçevesinde yeniden yorumlanacak, teknolojinin yalnızca bir araç ya da altyapı değil, aynı zamanda insan-dışı varlıklarla kurduğumuz ilişkilerin hem kurucu hem de dönüştürücü bir unsuru olduğu öne sürülecektir. Posthümanizm, insanı merkeze alan epistemolojilerden uzaklaşarak insanı, teknik nesneler, biyolojik organizmalar, veri akışları ve ekolojik süreçlerle örülü çoklu ağların bir aktörü olarak konumlandırır. Bu çerçevede teknotopyalar, salt ütopya/distopya ikiliğine indirgenemeyecek, karmaşık, çelişkili ve çok katmanlı simbiyoz alanları olarak kavranabilir.

Konuşmanın ilk bölümünde, Rosi Braidotti, Donna Haraway, Karen Barad ve Jane Bennett’in düşüncelerinden hareketle posthümanist tahayyülün teknotopya tartışmalarına nasıl yeni bir yön verebileceği tartışılacaktır. Burada özellikle “yoldaş türler” ve “canlı madde” kavramları üzerinden, teknolojik nesnelerin toplumsal imgelemdeki eyleyciliğine odaklanılacaktır. Bu yaklaşım, teknolojiyi kendi öykülerini, dirençlerini ve imkânlarını taşıyan aktörlerin kümeli bir ağı olarak okumayı mümkün kılar.

İkinci bölümde, bilim-kurgu edebiyatı ve çağdaş sanat pratiklerinden seçilmiş örneklerle teknotopyaların kültürel, çevresel ve politik katmanları incelenecektir. Yapay zekâ ile kurulan etik ilişkiler, biyoteknolojik müdahalelerin estetik-politik boyutları ve iklim teknolojilerinin ekogotik tahayyülleri gibi örnekler vasıtasıyla, teknolojik gelecek tahayyüllerinin duygusal, bedensel ve ekolojik ilişkiler üreten mekânlar üzerinden kurgulanmasını tartışacaktır.

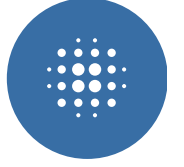
Son bölümde, konuşma, teknotopyaların kapsayıcı bir etik-politik çerçevede nasıl yeniden tasarlanabileceğine dair bir tartışma sunacaktır. Bu çerçevede “iyi bir teknoloji” sorusu, yalnızca işlevsellik ya da verimlilik üzerinden değil, çokturlu ortak yaşamın sürdürülebilirliği, karşılıklılık ve ekolojik adalet gibi ölçütler üzerinden değerlendirilecektir. Böylelikle, teknotopyalar, insan-merkezci gelecek vizyonlarının ötesine geçerek, insan-dışı varlıkların da hayal gücüne dâhil olduğu karşılıklı üretim alanları olarak yeniden tahayyül edilebilir.

Anahtar sözcükler: Teknotopya, posthümanizm, canlı madde, simbiyoz, türlerarası adalet

Doç. Dr. Başak Ağın, TED Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünde öğretim üyesi ve PENTACLE sitesinin kurucusudur. Posthümanizm: Kavram, Kuram, Bilim-Kurgu kitabının yazarı, Posthuman Pathogenesis ve Beşeri Bilimlerin 50 Rengi kitaplarının ortak editörü, Ekofobi Hipotezi kitabının çeviri editörü ve Canlı Madde kitabının çevirmenidir. Posthümanizm, maddeci ekoeleştirme ve ekomedya alanlarında ulusal ve uluslararası makaleleri, kitap bölümleri ve konferans bildirileri bulunmaktadır.

Panel 1 – Teknoloji, Politika ve Kamusalılık

GÜN 1

6 Kasım, Perşembe

Yavaşlamadan Korkmak: İvmecilik İdeolojisinin Politik ve Teknolojik Haritası Dr. Adayı Engin Onuk, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Siyaset Bilimi

Son yıllarda, özellikle yapay zekâ ve diğer dönüştürücü teknolojiler bağlamında hızla yükselen “ivmecilik” (accelerationism) ideolojisi, teknolojik gelişmenin yavaşlatılmasını tehlikeli, hatta geriletici bir politika olarak sunmaktadır. Bu yaklaşım, teknolojiyi toplumsal iyileşmenin ön koşulu ve çözümü olarak konumlandırırken, regülasyon, etik sınırlamalar ve toplumsal denetim gibi müdahaleleri inovasyonun önündeki engeller olarak problemleştirmektedir. Böylece ivmecilik, geleceğe dair hız merkezli bir “tekno-ütopya” tahayyülü inşa eder: teknolojik ilerleme ne kadar hızlı olursa, insanlığın sorunlarının o kadar çabuk çözüleceği varsayılır. Bu çalışma, ivmeciliğin anlam dünyasını postyapısalcı politika analizi çerçevesinde, özellikle Carol Bacchi'nin “Sorun Nasıl Temsil Ediliyor?” (WPR) yaklaşımı üzerinden çözümlemektedir. Analizde şu sorular öne çıkar: (1) Yavaşlama nasıl bir sorun olarak temsil ediliyor? (2) Hızlanma hangi değerler, normlar ve gelecek tahayyülleriyle meşrulaştırılıyor? (3) Bu söylem hangi alternatif politika seçeneklerini dışarıda bırakıyor? Söylem analizi, ivmecilik ideolojisinin yalnızca teknolojik değil, aynı zamanda normatif ve politik bir inşa olduğunu; “hız”ın toplumsal ilerlemenin temel göstergesi olarak doğallaştırıldığını ortaya koymaktadır.

Bacchi'nin söylem odaklı analizi, aktör-ağ analizi ile desteklenmektedir. Bu ikinci adım, ivmecilik söyleminin dolaşımını sağlayan başlıca aktörleri, kurumları ve teknolojik nesneleri haritalamayı amaçlamaktadır. Çalışma, teknoloji CEO'ları, girişim sermayesi fonları, teknoloji medyası, düşünce kuruluşları ve sosyal medya platformlarının ivmecilik ideolojisinin hem üretiminde hem de küresel yayılımında oynadıkları rolü inceler. Bulgular, ivmeciliğin riskleri teknik çözümlerle yönetilebilir olarak varsayarak etik, ekolojik ve toplumsal kaygıları geri plana ittiğini; “teknolojik gelişim” tanımını ise hız, verimlilik ve pazar başarısı gibi dar ölçütlerle sınırlandırdığını göstermektedir. Ayrıca, olası distopik sonuçlar ya göz ardı edilmekte ya da gelecekte çözülebilecek “teknik detaylar” olarak sunulmaktadır. Bu bağlamda, ivmecilik ideolojisinin teknotopya inşasındaki rolünü anlamak, teknolojik gelişmelerin toplumsal yönünü eleştirel bir perspektiften değerlendirmek açısından önemlidir. Çalışma, hızlanma söylemlerinin yalnızca teknik bir ilerleme retoriği değil, aynı zamanda güç ilişkilerini yeniden üreten politik bir proje olduğunu ortaya koymaktadır.

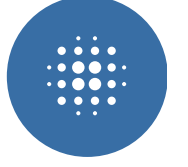
Anahtar kelimeler: ivmecilik, tekno-ütopyacılık, postyapısalcı politika analizi, yapay zekâ, aktör-ağ teorisi

Demokrasiler Gerilerken Yurttaş Biliminin Yükselişi: Nükleer Tehlike Perspektifinden Bilginin Demokratikleşmesi Dr. Pınar Demircan

Neoliberal dönemde eğitim, akademi ve sağlık sistemleri hükümetlerin demokratik kapasitesine göre dönüştürülürken sivil toplum üzerindeki baskı ve kontroldeki artış da katılımcı demokrasilerin zayıflamasıyla sonuçlanmıştır (bkz. Harvey, 2005). Ancak 2011 yılında meydana gelen Fukuşima nükleer felaketi başta anneler olmak üzere yurttaşları Arendt'in (2013) hayatta kalmak için gösterilen çabayı Aristoteles'e ait ‘aktif yaşam’ (vita activa) kavramına atıfla açıkladığı gibi iş-emek-eylemin birleşimine dayanan Yurttaş Radyasyon Ölçüm Örgütleri kurmaya sevk etmiştir (Kimura, 2016: 157). 25 yıl önceki Çernobil felaketinin ardından Fransa ve Almanya'da radyasyon ölçüm deneyimi edinmiş olan bağımsız bilim insanlarıyla iş birliğinden öğrenmek suretiyle bugün de gıda güvenliği ile toplumun sağlıklı bütünlüğünü sağlama misyonuyla hareket eden 70 kadar radyasyon ölçüm merkezi Tokyo ve Fukuşima'da kurulmuştur (Kenens ve ark. 2022). Öte yandan Çernobil felaketi sonrasında Avrupa'daki liberal hükümetler tarafından yürütülen 3 yıllık Ethos Projesi gibi projeler de nükleer enerjiye olan kamu güveninin yeniden tesis edilerek sosyal rıza oluşturulması için yürütülmüştür. Zira, radyoaktif kirlenmeyle tetiklenen ayaklanma dalgalarının siyasal rejimden bağımsız olarak tüm hükümetler için dönüştürücü olması (Tilly 1978: 106-115) halkın panîğe kapılmaması için gerçeklerin örtbas edilmesini gerektirmektedir. Nükleer korku ve belirsizlik toplumlarda endişe yaratması bakımından (Ramana, 2011) yurttaş biliminin gerekliliğine ve yükselişine dayanan bu çalışma, sivil toplumun riskleri ve tehlikeleri izleme, kaydetme ve ölçme konusunda inisiyatif alma mekanizmalarına odaklanmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın amacı bilginin sadece bilim insanlarının ürünü olmadığını, insanların bilimsel bilginin pasif alıcıları değil, onu sorgulayan ve yorumlayan aktif katılımcılar olduğunu savunmaktır. Buna göre halkın bilimsel araştırma çabalarına nasıl dahil olduğunu; işbirliğine dayalı bilgi üretiminin insanların bağlarını nasıl güçlendirdiğini; bilgi üretiminin uyumsuzlukları ve uygulamaların toplulukları nasıl böldüğünü; devlete olan güven azalmışken bilimin nasıl daha umutlu ve eşitlikçi bir şekilde yeniden yapılandırılabilirliğini ortaya koymak çalışmanın hedefleri arasındadır.

Anahtar kelimeler: kapitalizm, demokrasi, yurttaş bilimi, radyasyon

Panel 1 – Teknoloji, Politika ve Kamusalılık

GÜN 1

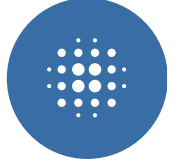
6 Kasım, Perşembe

E-Atık: Dijital Kapitalizmin 'Ekolojik Gelecek' Tahayyülleri Bağlamında Bir Araştırma İzleği
Dr. Öğr. Üyesi Buket Çetin, Hakkâri Üniversitesi

Elektronik atıklar (e-atık) küresel bir meseledir ve kapitalist üretim ilişkilerinin tarihsel dönüşümünde bir 'artık' (residual) olmaktan ziyade toplumsal ilişkileri yeniden biçimlendiren bir bilgi nesnesi mahiyetindedir. E-atık gündelik hayatta kullandığımız, elektrikle ve/veya batarya ile çalışan herhangi bir elektronik eşya olabilirken temelde altı kategoride sınıflandırılmaktadır; ısı değişimi sağlayan ekipmanlar (buzdolapları, klimalar, dondurucular vb.), ekranlar ve monitörler (televizyonlar, monitörler, diz üstü bilgisayarlar, tabletler vb.), aydınlatıcılar (ampuller, floresan ışıklandırmalar, LED ampuller vb.), büyük elektrikli ekipmanlar (çamaşır ve bulaşık makineleri, elektrikli ocaklar, güneş panelleri vb.), küçük elektrikli ekipmanlar (elektrikli süpürgeler, mikrodalga fırınlar, elektronik oyuncaklar, hesap makineleri, video kameralar vb.) ve son olarak tüketiciye yönelik bilişim ve telekomünikasyon cihazları (cep telefonları, kişisel bilgisayarlar, GPS cihazları, yazıcılar vb.). E-atıkların küresel ölçekte üretimini, bölgeler arasındaki dağılımını, ayrıştırılma süreçlerini ve ortaya çıkan ekonomik değerleri izleyen Global E-waste Monitor raporuna göre 2022 yılında 62 milyar kg e-atık üretilmiştir ve bu büyüklüğün, 2030 yılında 82 milyar kg'a ulaşması beklenmektedir. Çalışmanın odağında dijital teknolojilerin, toplumsal ilişkilere nüfuz etme ve yaygınlaşma kabiliyeti göz önüne alınarak atığa dönüşme süreci ile bu süreçte ortaya çıkan ekolojik çıktıların ekonomik, politik ve kültürel boyutunun çözülmesi yer almaktadır. E-atıklar, küresel politik ekonomilerdeki dönüşümün ve dijital teknolojilerin sosyo-maddi ('socio-material') bir temsili olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla e-atıklar, kapitalizmin dijitalleşme aracılığıyla 'sürdürülebilirlik', 'yeşil ekonomi', 'döngüsel ekonomi' tahayyüllerini sorgulama yolunda uygun bir izlek olmaktadır. Nitekim dijital teknolojiler kendiliğinden ortaya çıkan, topluma dışsal olgular değildir; toplumsal olana içkindir ve bu toplumsali doğuran ilişkiler ağının birer failidirler. E-atık da böylesi bir faildir ve kendisinin de faal olduğu bir ilişki ağına dahildir. Bu ilişkiler ağı e-atık dolayımında çeşitli meseleler doğurmaktadır. Küresel düzeyde eşitsiz güç ilişkilerine dayalı üretim, yeniden üretim, dağıtım, tüketim ve tüketim-sonrası meseleler e-atıkların küresel ticareti üzerinden tartışılabilir. E-atıkların küresel ticareti, legal ve illegal boyutlarıyla mütemadi bir akıştır; ilişkili olduğu aktörler, yapılar ve süreçler bağlamında çevresel adaletsizlikleri, emek süreçlerine, toplumsal cinsiyete ve kentleşmeye dayalı eşitsizlikleri yeniden üretmektedir. E-atıklar aynı zamanda etik bir sorundur; kendi başına iyi ya da kötü bir olgu olarak değerlendirilemez. Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde e-atıkların ticareti ve sökümlü ile uğraşan insanlar, e-atıkların içerdiği değerli madenleri ayrıştırarak yeni ekonomik değerleri ortaya çıkarırlar. Ayrıca bu atıkları onarır, yeniden kullanır veya yeniden satarlar. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, Latour'un "toplumsal olan, toplum denen olguyu ortaya çıkaran heterojen failer arasındaki farklı biçimlerdeki bağlantısallıktır; insan ve insan-dışı aktörler arasındaki dinamik ve karşılıklı etkileşimdir" önermesinden hareketle Küresel Politik Ekonomi (KPE), Bilim ve Teknoloji Çalışmaları (BTÇ) ve Küresel Politik Ekoloji disiplinleri kesişiminde, e-atıklar üzerine Türkçe literatürde yeni bir sorgulama sahası açmaktır. Çalışmanın bir diğer amacı, kapitalist toplumsal üretimin yarattığı eşitsizlikleri düşünmenin bir yolu olarak KPE'ye metodolojik bir katkı sunmaktır. KPE insan merkezli bir disiplindir; kapitalizm aracılığıyla yaratılan eşitsizlikleri ve bunda etkili olan güç ilişkilerini vurgulamasına karşın insan ve insan-olmayan varlıklar arasındaki etkileşimi çoğunlukla göz ardı etmektedir. Çalışma boyunca e-atık gibi çok boyutlu küresel bir mesele aracılığıyla KPE bağlamında devlet/piyasa, doğa/kültür, toplum/teknoloji gibi sınırları belirlenmiş ikiliklerin aşılmasının gerekliliği vurgulanmaktadır.

Anahtar kelimeler: e-atık, dijital kapitalizm, teknolojik tahayyüller, bilim ve teknoloji çalışmaları, küresel politik ekoloji

Panel 1 – Teknoloji, Politika ve Kamusalılık

GÜN 1

6 Kasım, Perşembe

Veri Altyapıları, Ekoloji ve Bilimsel Gündelik Pratikler: Malzeme Bilimi Araştırması

Dr. Adayı Leman Çelik, Ruhr-University Bochum, Cultural Psychology and Anthropology of Knowledge, CRC 1567 Virtual Lifeworlds

Üretilen her veri ekolojik bir maliyet taşır; ancak üretilmeyen her veri de en az onun kadar sonuç doğurabilir. Bu paradoks bu çalışmanın merkezinde yer alıyor: Verinin gezegen üzerindeki yüklerini ve vaatlerini, onu yalnızca ütopyik ya da distopik tahayyüllere indirgemenin nasıl düşünebiliriz? Güncel çevre tartışmaları çoğu zaman verinin büyümesini şeytanlaştırmakta, enerji yoğun altyapılarla ilişkilendirmekte ya da tam tersine sınırlılığı yüceltmekte, sadelik ve tutumluluğu idealize etmektedir. Oysa bu iki eğilim de verinin üretildiği, korunduğu ve dolaşıma sokulduğu somut pratikleri göz ardı ederek ikili bir karşıtlığı yeniden üretmektedir. Bu bildiri, veriyi ne kutsallaştıran ne de suçlayan, onun kesin maliyetlerini ve belirsiz potansiyellerini birlikte ele alarak, bilimsel pratiklerdeki günlük kullanımına odaklanmaktadır.

Literatürde "big tech" ve "bulut" altyapılarının çevresel sonuçları üzerine enerji tüketimi, su kullanımı ya da toksik donanım üretimi gibi konular geniş biçimde incelenmiştir. Buna karşılık, bilimsel veri pratiklerinin ekolojik çevrelerle nasıl iç içe geçtiği daha az görünür kılınmıştır. Bilimsel araştırma pratiklerinde veri altyapıları, gündelik araştırmanın ayrılmaz bir parçası olmasına rağmen, altyapı kullanımı çoğu zaman görünmez kılınmaktadır. Bu çalışma, bilimsel pratiklerin ekolojik etkilerine odaklanmayı hedefleyerek, malzeme bilimleri araştırma merkezini odağına almaktadır.

Etnografik araştırma ve praksiyografi (praxiography) (Mol ve Law, 2002) yaklaşımı ile verinin yolculuğunu (Leonelli, 2016) ortaya çıkarmaya çalışarak, bilimsel pratiklerde verinin nasıl üretildiği, işlendiği ve korunduğu takip edilmektedir. Malzeme bilimi araştırmacılarının özel yazılımlar, veri yönetim platformları ve laboratuvar pratikleri; ayrıca bulut sistemlerinin verilerin kurumsal ve coğrafi sınırlar arasında depolanması ve paylaşılmasındaki kullanımı bu incelemenin odağını oluşturmaktadır. Araştırmacılar tarafından çoğu zaman gündelik ve sıradan görülen bu pratikler, bilimsel veri altyapılarının donanım ömür döngüleri, enerji tüketimi ve gezegensel madencilikle nasıl doğrudan bağ kurduğunu da açığa çıkarmaktadır. Bilimsel araştırmada deney aşamasından uzun vadeli arşivlemeye kadar verinin geçtiği aşamaları takip etmek, altyapıların yalnızca araştırmayı değil, aynı zamanda maliyet, risk ve değer üzerine ekolojik tahayyülleri nasıl şekillendirdiğini de görünür kılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Veri altyapıları, bilimsel veri pratikleri, ekoloji, etnografi, veri yolculuğu

Teknolojinin Demokratikleştirilmesi vice versa Teknolojinin Demokratikleştirmesi: Türkiye Genel ve Yerel Seçimlerde E-STKlar Örneği

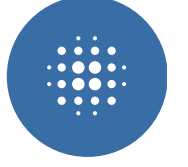
Doç. Dr. Gülsevim Eysel, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Abdülsemet Aydeniz, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

Katılımcı demokrasi halkın iktidarda söz sahibi olmasını ve dolayısıyla demokrasiyi vurgulayan ve önceleyen bir kavramdır. Bu çalışma, halkın teknoloji aracılığıyla siyasal alanda daha fazla özgürleşmesini ve demokratikleşmesinin mümkün olup olmadığını tartışmaktadır. Güler ve Şahnagil (2017) gibi yazarlar demokratik sürecin işleyişi açısından gerekli olan faaliyetlerin bilgi iletişim teknolojilerinin geliştirdiği stratejilerle yürütülmesi olan e-demokrasinin, vatandaşın bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak politikalara yön verme ve hesap sorma yolunu açtığını belirtmektedirler. Araştırmacılar teknolojinin siyasi ve demokratik katılımlarda daha çok oy verme davranışının seçimlerin yapıldığı alandan uzak gerçekleşmesinin demokrasi üzerine etkileri konusuna odaklanmışlar; kontrol ve denetim aracı olarak kullanılmasını nispeten göz ardı etmişlerdir. Bu amaçla çalışmada, Türkiye'de 2014 yılından bu yana yapılan yerel ve genel seçimler esnasında ve sonrasında teknoloji veri tabanı kullanılarak geliştirilen "Oy ve Ötesi" gibi sivil toplum hareketlerinin Andrew Feenberg'in (2001) teknolojinin demokratikleştirilmesi (democratizing technology) kavramı çerçevesinde ele alınması hedeflenmektedir. Feenberg (2001), teknolojinin demokratikleştirilmesi konusundaki argümanlarının, irade değerine dayandığını, ancak eşitlik idealiyle onaylanmış somut bir hedef olmadan iradenin tek başına demokratik bir değer oluşturmayacağını belirtmektedir. Ona göre siyaset, özel bir tür sosyal bağ içerir ve daha geniş bir sosyal bağlar çerçevesine gömülüdür. Bu bağlar, toplumumuzda giderek daha fazla teknik olarak aracılık edilmektedir. Bu nedenle, teknolojiden sistematik olarak soyutlanan bir siyaset kavramı, karşılaştığımız en acil sorunların çoğu için giderek daha fazla ilgisiz hale gelecektir. Dolayısıyla bu çalışmada seçimlerle ilgili olarak faaliyet gösteren E-Sivil Toplum Kuruluşları ve uygulamaların hedefleri ve idealleri teknotopyalar bağlamında ele alınarak teknolojinin özgür irade kullanımı sonucu yaratılabilecek bir demokrasinin olasılığı tartışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: E-Demokrasi, E-STKlar, Katılımcı Demokrasi, Teknolojinin demokratikleştir(il)mesi, Teknotopya.

Panel 2 – Havacılık ve Enerji İmgelem(leri)

GÜN 1

6 Kasım, Perşembe

Sivil havacılığın karbonsuzlaştırılmasında sosyo-teknik etmenlerin karşılaştırılması: SAF mı, hidrojen mi; hangisinin tahayyül gücü daha yüksek?

İbrahim Buğra Yenioğlu, Department of Sociology, University of Oxford

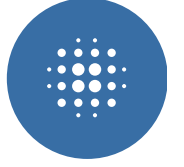
Prof. Dr. İskender Gökalg, İstanbul Teknik Üniversitesi ve TÜBİTAK-Marmara Araştırma Merkezi

Bu çalışma Sürdürülebilir Havacılık Yakıtı'nı (Sustainable Aviation Fuel/SAF) ve hidrojen yakıtını sadece havacılık sektöründeki karbonsuzlaşmaya ulaşılmasında teknik seçenekler olarak değil aynı zamanda sosyo-teknik tahayyüller olarak ele alıyor. Çalışma, sosyo-teknik tahayyüller literatürünü kullanarak, Thomas Hughes'ün Teknolojik Momentum kavramı, Geels'in Çok Düzeyli Perspektifi (MLP) ve Actor-Network Theory üzerine inşa ederek ve ütopya çalışmaları literatüründen Segal'in "techno-fix/practical utopia" ve Mumford'un "utopias of escape vs. reconstruction" ayrımını genişleterek, "zero-realizable engineering utopia" kavramını öneriyor ve teknik olarak yapılabilir ama sistemsel olarak günümüzdeki ve gelecekteki kaynak, altyapı ve yönetim kısıtları nedeniyle ölçülebilirlik imkânı sınıra yakın olan ütopya tipini tarif ediyor. Çalışmada, ampirik olarak, SAF'ın "döngüsel ekonomi, uçmaya devam et" hayali (drop-in uyumluluğu yani klasik havacılık yakıtı ile karıştırılabilirliği, mevcut altyapılar ve olgunlaşan sertifikasyon rejimlerine dayanan) ile, hidrojenin "temiz enerji" hayalini (sıfır CO₂ emisyonu vaat eden ancak yeni uçak mimarileri, kriyojenik teknolojiler, lojistik zorlukları ve bol miktarda düşük karbonlu elektrik gerektiren) karşılaştırıyoruz. Ülkeler arası karşılaştırmalı örnekler kullanarak, hükümet, sanayi ve sivil toplum aktörlerinin bu hayalleri farklı ölçeklerde hayata geçirme hayallerini inceliyoruz. Bu süreçte geliştirilen zorunlu düzenlemeler ve sübvansiyonlar, alım anlaşmaları, havaalanı yenileme çalışmaları, demonstrasyon programları ve kamuoyuna yönelik anlatılar gibi araçları inceliyor ve karşılaştırıyoruz. Metodolojik olarak, bu çalışma diskur analizi ile süreç izleme (process tracing) ve koalisyon/ağ haritalamayı birleştirerek, betimsel tekno-ekonomi ile desteklenmektedir. Hayali gücü şu şekilde operasyonel hâle getiriyoruz: (i) koalisyon genişliği ve sektörler arası bağlar; (ii) politika araçları ve mevzuat düzenlemeleri (kabul edilen standartlar, yürürlüğe giren zorunluluklar, altyapı dönüşümleri); (iii) sermaye mobilizasyonu (yatırım harcamaları, nihai yatırım kararları, karma finansman anlaşmaları); (iv) bir etki endeksi (kamu ve endüstri metinlerinde valans/ambivalans); ve (v) tersine belirginliklerin denetimi (SAF için hammadde mevcudiyeti ve sürdürülebilirlik kısıtlamaları; hidrojen için hacimsel/depolama zorlukları ve güvenlik sertifikasyonu). İlave olarak, COVID-19 şoku gibi, insan dışı bir etkenin (agency), planlanmadan olsa da, hızlı emisyon azaltımları sağlayarak, teknolojik çözümleri geride bırakabileceğini ve böylece "etkili" karbonsuzlaştırmanın ne olabileceğini yeniden tanımlayabileceği üzerine düşünüyoruz.

Daha genel olarak, bu çalışmada, tahayyüllerin yatırımı ve diskuru nasıl organize ettiğini göstererek, teknolojik çözümlerin sistemik değişimi nasıl ertelediğini açıklığa kavuşturmayı ve gerçekleştirilebilir geleceklerle gerçekleştirilemez gelecekleri ayırt etmek için teşhisler sunmayı amaçlıyoruz.

Anahtar Kelimeler: SAF (Sustainable Aviation Fuel), Hidrojen, sosyo-teknik tahayyüller, ütopya, zero-realizable engineering

Panel 2 – Havacılık ve Enerji İmgelem(leri)

GÜN 1

6 Kasım, Perşembe

Enerji için Sosyoteknik İmgelemler: HYSouth Marmara Projesi Örneği
Ece Arbaç, İstanbul Teknik Üniversitesi
Hazal Taşdemir, İstanbul Teknik Üniversitesi

Enerji bağımlılığı, gelişmekte olan birçok ekonomi için bir gerçektir. Türkiye, gelişmekte olan bir ekonomi olarak enerji bağımlılığından kurtulmayı hedeflemektedir. Enerji bağımsızlığı hedefini gerçekleştirmek için Türkiye hükümeti, nükleer ve fosil yakıtlardan rüzgâr ve güneş gibi yeşil enerji alternatiflerine kadar enerji üretimine yatırımlar yapmaktadır. Sürdürülebilir ve çevre dostu enerji üretimi için çeşitli projeler gerçekleştirilmiştir. Bu iddialı projelerden bir tanesi olan HYSouth Marmara Projesi, Güney Marmara bölgesinde kimya, cam ve seramik gibi yüksek enerji gerektiren endüstrilerin enerji ihtiyacını karşılamayı amaçlamaktadır. Projenin hedefi, birçok fabrikaya yeşil ve sürdürülebilir bir enerji alternatifi sunmaktır. İddialı yolculuğuna başlayan HYSouth Marmara Projesi, sektörden paydaşlar ve Türkiye hükümetinin ilgi odağı olmuştur. Proje, bağımsız ve sürdürülebilir enerjiye yönelik hükümet ve endüstri ihtiyaçlarını öngörerek umut verici bir gelecek vaad etmektedir. Ancak, projenin etkisini derinlemesine değerlendirmek için yapılan bu çalışma sosyoteknik imgelemleri bir çerçeve olarak kullanarak gelecekle ilgili farklı bakış açılarını, hedefleri ve beklentileri paylaşmaktadır. Enerji bağımsızlığı, sürdürülebilirlik ve yeşil enerjiden yola çıkan bir sosyoteknik imgelemlerde HYSouth Marmara projesini tam olarak şekillendirmek için kamuoyu görüşü büyük önem taşımaktadır. Enerji üretimi ile ilgili hükümet politikalarının, enerji sektöründe yer alan aktörlerin raporları, HYSouth Marmara projesinin açıklamaları, projeden faydalanan şirketler ve yerel haber kaynaklarının niteliksel analizine dayanan bu çalışma, HYSouth Marmara Projesi örneğinde yeşil hidrojen enerji üretimi için sosyoteknik imgelemleri oluşturmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın sonuçları, hükümet bakışı açısından ekonomik ve kalkınmada kaydedilen ilerleme vurgulamaktadır. Hükümet haberlerine benzer şekilde, sektör raporları da aynı gelişme sürecini vurgulamakta ve geleceğe yönelik umut verici, sürdürülebilir ve verimli yatırım fırsatlarına karşı daha olumlu bir tutum sergilemektedir. Bununla birlikte kamuoyu da benzer görüşleri paylaşmaktadır; yabancı ülkelerin Türkiye hakkında sahip olduğu kamuoyu görüşünün önemi dile getirilmektedir. Enerji dönüşümüne odaklanan HYSouth Marmara Projesi ile ilgili farklı kaynaklardan raporlar toplamak, toplumun tüm kesimlerinin beklentilerini karşılayan bir gelecek çizmek açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, HYSouth Marmara Projesi bağlamında sosyoteknik imgelemlerin analizi, yeşil hidrojenin enerji dönüşüm beklentilerini şekillendirmek için önemli bir çerçeve oluşturmaktadır.

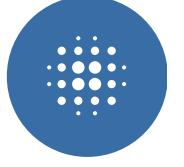
Anahtar Kelimeler: Sosyoteknik İmgelemler, Türkiye, Yeşil Hidrojen, Enerji Dönüşümü, HYSouth Marmara Projesi

Bilim ve Tahayyül: Wernher von Braun Örneği
Doç. Dr. Umut Morkoç, Adıyaman Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

Bilim, salt nesnel bilgi üretimi olmaktan çok, toplumsal, politik ve ekonomik tahayyüllerle iç içe geçmiş bir etkinliktir. Günümüz tekno-kapitalist dünyasında, gelecek tasarımları bilimin yönünü, kaynaklarını ve mesruiyetini doğrudan etkiler. Bu açıdan, Wernher von Braun'un yaşam öyküsü, bilimin nasıl farklı siyasi ve ekonomik beklentiler doğrultusunda şekillendiğini anlamak için iyi bir örnektir. Nazi Almanyası'nda V-2 roketlerini geliştiren von Braun, sonrasında ABD'de Apollo programının yürütücüsü olarak, iki kutuplu dünya düzeninin ve soğuk savaşın sembolü haline gelen uzay programı ve hedeflerinin batıdaki taşıyıcısı olmuştur. Von Braun'u roket laboratuvarlarından Time dergisinin kapağına ve Disney stüdyolarına taşıyan şey sadece teknik bir hedef değil, politik hedefler ve rekabet çerçevesinde şekillenen bir gelecek tahayyülüdür. Bu vizyon, ilerlemeyi ve üstünlüğü uzaya taşımak anlamına gelirken, bilimin temel öncelikleri ve epistemik değerlere ilişkin bir tartışmayı da beraberinde getirir. Bu dönemde bilimsel hedefler, teknik gösteri ve ulusal prestij etrafında şekillenmiştir; bilim, metalaşmış tahayyüllerin taşıyıcısı haline gelmiştir. Ancak von Braun'u mevcut tartışmada ilginç bir figür haline getiren sadece bu vizyonu değil, "roket adam" olarak nam saldıran Nazi geçmişinden çok hızlı bir şekilde ABD'nin ulusal uzay programının belirleyici figürlerinden biri haline gelmesiyle sonuçlanan kariyer seyridir. Von Braun örneği, bilimin hiçbir zaman değerlerden bağımsız olmadığını; bu değerlerin çoğu zaman gelecek tahayyülleri biçiminde somutlaştığını gösterir. Bilimin güç olarak tanımlandığı dönemde temelleri atılan bu süreç, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren 2. Dünya Savaşı ve sanayileşme hamleleriyle beraber yadsınamaz bir gerçek olarak gözümüzün önündedir. Bireysel icatlar döneminin kapanması, dev bütçeli "büyük bilim" projeleri, bilimin katma değeri yüksek teknoloji üretme kapasitesi bilimin gelecek tahayyüllerindeki bu rolünü perçinlemiştir. Bu sürecin bilim insanları açısından temel bir sonucu, faaliyetlerinin belli gelecek tahayyüllerinin aracı olduğunun farkında olma sorumluluğudur. Ancak bu çalışmada bir bilim felsefecisi olarak kendi mesleğimle ilgili bir sonucun altına daha kalın çizmek istiyorum. Mevcut koşullarda bilimin toplumsal, ekonomik ve politik yanlarını dikkate almayan her türlü bilim felsefesi uğraşı eksik kalmaya mahkumdur. Bilimsel bilginin mahiyetine ilişkin bilim felsefesinin sorduğu her bir soru bilimin gelecek tahayyüllerindeki işlevinden ayrı düşünülemez. Bilimin bu karmaşık ilişkiler ağında yer alması, epistemik adalet, bilgiye erişim ve tarafsızlık gibi önemli sorunları gündeme getirir. Von Braun örneği, bu ilişkinin nasıl somutlaştığının iyi bir göstergesidir. Nitekim birçok çağdaş bilim felsefesi yaklaşımı bilim felsefesinin en temel sorularını bu çerçevede ele almaya başlamıştır. Feminisit bilim felsefesinin nesnellığe dair tartışmalarını, P. Kitcher'in bilimin karar alma mekanizmalarına ilişkin fikirleri, epistemik adalet tartışmaları bu yaklaşımların birer örneği olarak kabul edilebilir. Sonuç olarak, bilimsel faaliyetler ile gelecek tahayyülleri arasındaki bu karşılıklı etkileşimi kavramak, yalnızca geçmiş anlamak değil, günümüzde bilimsel karar alma süreçlerini sorgulamak için de kritik önem taşır. Bu bildiride, von Braun örneğinden hareketle bu iddiayı gerekçelendirmeye çalışacağım.

Anahtar Kelimeler: Bilim felsefesi, von Braun, bilim, gelecek tahayyülü.

Panel 2 – Havacılık ve Enerji İmgelem(leri)

GÜN 1

6 Kasım, Perşembe

Yerli ve Milli Gelecek: Milli Teknoloji Hamlesinin Sosyoteknik Tahayyülleri

Dr. Öğr. Üyesi Zübeyde Demircioğlu, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Günümüzde birçok ülke, teknolojik kapasitesini artırma, stratejik alanlarda dışa bağımlılığı azaltma ve yüksek teknolojiyi ulusal kalkınma vizyonunun merkezine yerleştirme hedeflerini benimsemektedir. Çin'in Made in China 2025, Hindistan'ın Digital India veya Avrupa Birliği'nin Digital Sovereignty girişimleri bu eğilimin küresel ölçekteki örnekleridir. Türkiye de bu bağlamda Milli Teknoloji Hamlesi ile kendi stratejik yol haritasını oluşturmuştur. Kökleri 2000'li yıllardan itibaren özellikle savunma sanayii yatırımlarına dayanan strateji; teknolojik bağımsızlık, kritik alanlarda yerli üretim kapasitenin arttırılması, veri egemenliği ve AR-GE ekosisteminin güçlendirilmesini gibi hedefler taşımaktadır.

Bu bağlamda Milli Teknoloji Hamlesi, yalnızca teknik bir kalkınma stratejisi değil, aynı zamanda milli kimlik inşasının kurucu unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Tekno-milliyetçilik literatürünün de gösterdiği üzere teknoloji burada sadece ekonomik rekabet aracı değil; ulusal bağımsızlık, egemenlik ve kimliğin sembolik taşıyıcısıdır. Yapay zekâ bu vizyonun hem teknik kapasiteyi artıran hem de "geleceğin milli gücü" olarak sunulan en güçlü temsilcilerinden biridir. Savunmada otonom sistemler, otomotivde akıllı sürüş, sağlıkta yerli MR cihazı gibi projeler, teknik başarıların ötesinde Türkiye'nin küresel teknolojik konumunu yeniden tanımlayan sembolik göstergeler haline gelmektedir.

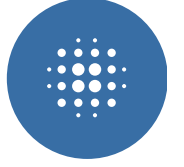
Bu çerçevede çalışma, Jasanoff ve Kim'in (2009) ortaya koyduğu sosyoteknik tahayyül kavramından hareketle Milli Teknoloji Hamlesi'nin toplumsal ve politik anlamlarını inceleyecektir. Sosyoteknik tahayyül kavramı, toplulukların arzu edilen gelecekleri ve bu geleceklerin bilim ve teknoloji yoluyla nasıl gerçekleştirileceğini kolektif bir hayal gücü çerçevesinde tanımladığını vurgular. Sosyoteknik tahayyüller yalnızca betimleyici değil, aynı zamanda normatiftir: Hangi geleceklerin "iyi" ve "ulaşılmaya değer" olduğuna dair yol gösterir. Jasanoff ve Kim'in ulusal politika belgelerinden hareketle geliştirdiği bu çerçeve, daha sonra farklı ölçeklere uyarlanarak küresel STS literatüründe genişlemiştir.

Araştırma, nitel doküman analizi yöntemiyle Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yayımlanan 2023 Sanayi ve Teknoloji Stratejisi ile Milli Teknoloji Hamlesi çerçeve belgelerine odaklanacaktır. Bu belgeler, sosyoteknik tahayyül ve tekno-milliyetçilik ekseninde incelenerek "gelecek vizyonu", "ulusal kimlik" ve "teknolojik bağımsızlık" kavramlarının nasıl kurgulandığı ortaya koyulacaktır.

On bulgular, Milli Teknoloji Hamlesi'nin teknolojiyi kalkınmanın motoru olmanın ötesinde, ulusal kimliğin stratejik bir bileşeni olarak konumlandığını göstermektedir. Böylece teknoloji, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda siyasal ve kültürel bir gelecek tahayyülünün de merkezi unsurudur.

Anahtar kelimeler: Milli Teknoloji Hamlesi, sosyoteknik tahayyüller, tekno-milliyetçilik, dijital egemenlik, yapay zekâ

Panel 3 – Zanaat, Tasarım ve Beden

GÜN 1

6 Kasım, Perşembe

Zanaatkârlık Mirasıyla Geleceği Yeniden Şekillendirmek: Samsun'da Yerel Zanaat Pratiklerinin Sosyoteknik Manzaraları

Dr. Melike Şahinol, Orient-Institut Istanbul, Science, Technology and Society
Dr. Gülşah Başkavak, Orient-Institut Istanbul, Science, Technology and Society
Dr. Ayşe Berna Uçarol, Orient-Institut Istanbul, Science, Technology and Society

Bu çalışma, Samsun'daki cerrahi alet üretimini, 2025 yılında gerçekleştirilen etnografik saha araştırmasından elde edilen bulgular ışığında, küresel ölçekte şekillenen sosyoteknik zanaat manzaraları (sociotechnical craftscapes) bir parçası olarak ele almaktadır. Sosyoteknik zanaat manzaraları, teknolojik gelişme, emek ve ilerlemeye dair tahayyüllerin pratikler, nesneler ve maddi düzenlemeler içinde somutlaştığı ilişkisel alanlardır. Bu kavramsallaştırma, Jasanoff ve Kim'in "sociotechnical imaginaries/sosyoteknik tahayyüller" anlayışı ile Appadurai'nin "-scape/manzara" yaklaşımını birleştirerek, zanaatkârlığın küresel akışlar içindeki konumunu okyanussal bir bakış açısından düşünmeye olanak tanır.

Samsun'da zanaatkârlık bilgisi, endüstriyel standartlaşma ve bölgesel yenilik politikaları birbirine eklenmektedir. Bu eklemleme, kentin "medikal teknolojiler kümesi" olma hedefinden uluslararası rekabet gücü kazanma arzusuna kadar uzanan özgül gelecek imgeleri üretmektedir. Bu tahayyüller yalnızca söylemsel düzeyde kalmayıp, doğrudan atölyelerin içinde – metali taşıma hareketlerinde, çelikle beden ve aletin etkileşiminde – maddileşmektedir. Bu bağlamda, yerel zanaat pratikleri kavramı öne çıkmaktadır: Yerel bağlama gömülü, bedensel ve deneyimsel bilgi biçimleri gündelik üretim süreçlerinde ve ortak duysal deneyimlerde yoğunlaşır. Bu süreçlerde zanaatkârların nesnelerle etkileşimi, büyük ölçüde söze dökülmeyen, bedenselleşmiş bir bilgi biçimi – yani örtük bilgi – üzerinden yürür. Bu pratikler, küresel dolaşımdaki yenilik fikirlerine somut ve dokunsal bir biçim kazandırarak geleceğin yalnızca tahayyül edilmediğini, aynı zamanda (yeniden) üretildiğini gösterir. Samsun, küresel bilgi dolaşımının çevresel olduğu kadar üretken bir alanını temsil etmektedir. Burada sosyoteknik tahayyüller sadece ithal edilmez; zanaatkâr pratikler içinde yeniden biçimlenir. Sosyoteknik zanaat manzaraları kavramı, bu süreci küresel normlar, yerel pratikler ve maddi olasılıklar arasında gerçekleşen yaratıcı bir gelecek müzakeresi olarak anlamayı mümkün kılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Sosyoteknik zanaat manzaraları, sosyoteknik tahayyüller, yerleşik zanaat pratiği, Samsun, cerrahi alet üretimi, yenilik, STS.

Başka Türlü Tasarlamak: Teknotopyaları İstanbul Tasarım Bienali'yle Düşünmek

Dr. Dijan Özkurt, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

Tasarım uzun süre nesne, form ve işlev üzerinden tartışılmıştır; oysa bugün tasarım, üründen çok onu mümkün kılan ilişkiler, malzemeler ve bakım zamanları içinde beliriyor. 2012'den bu yana gerçekleştirilen İstanbul Tasarım Bienali, bu dönüşümü görünür kılan bir alan açıyor: sergileri saran paratekstler (katalog, duvar yazısı, sergi kılavuzu, web arayüzü), mekânsal düzenekler ve kamusal programlar, tasarımı kamusal tahayyül üreten bir altyapı olarak kuruyor. Bu sunumda, teknotopya fikrini-ütopya/distopya ikiliğine sıkışmadan, insan ve insandan ibaret olmayan dünyayla[1] iç içe geçmiş çoğul dünyaları düşünmenin bir yolu olarak-harekete geçirerek üç edisyona odaklanacağım: Biz İnsan Mıyız? (2016), Okullar Okulu (2018) ve Empatiye Dönüş: Birden Fazlası için Tasarım (2020/21).

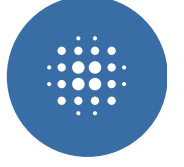
2016 edisyonu, "insan"ın nerede başlayıp nerede bittiğini soran bedensel ve türler-arası tartışmaları serginin omurgasına yerleştirir; zamanı, evrimi ve tasarımın uzun hikâyesini birlikte düşünmeye çağırır. 2018'de tasarım, okullar, atölyeler, yürüyüşler ve kentsel rotalarla bir öğrenme altyapısı hâline gelir; bilgiyi kimin, nasıl ve kimlerle birlikte ürettiğini, kurumların ve kentin bu bilgiye nasıl "ev sahipliği" yaptığını sorgular (İstanbul Tasarım Bienali, 2018). 2020/21 ise pandemi ve ekolojik kriz bağlamında bakım, onarma ve çok-türlü müşterekleri öne çıkarır; sergiyi parklara, sokaklara ve uzun erimli ritimlere yayarak tasarımın kamusallığını gündelik hayata taşır (İstanbul Tasarım Bienali, 2020-2021).

Bu metinde, küratoryal paratekstleri (katalog, duvar yazısı, sergi kılavuzu, web) okuyarak bunların nasıl bir "tasarım dünyası" kurduğuna odaklanacağım; seçili işlerde ise prototipi "çalışan nesne" değil, sav öne süren bir karşı-örnek olarak yorumlayacağım. Örneğin Ebru Kurbak & Irene Posch'un Dünyalar Örmek işi, dantel ve işleme teknikleriyle kurulmuş bir 8-bit bilgisayarı gösterirken "donanım"ın sanıldığından çok daha gündelik, bedensel ve emek yüklü olduğunu görünür kılar; ev içi el emeği ile teknik mühendisliğin karşılıklı etkileşim içinde şekillendiğini görünür kılar (Kurbak, 2018, 181-182). Bienalin programatik kurguları-oturumlar, müşterek ritüeller, açık çağrılar-geleceğe dair bilgi üretimlerini bugünün tasarım ve kurum pratiklerine tercüme eden bir kamusal laboratuvar olarak çalışır. Nihayetinde bu çalışmada şu sorunun izini süreceğim: Bugünkü teknolojiler başka türlü kurulsaydı, güç ilişkileri nasıl değişirdi? Üç edisyon birlikte okunduğunda, İstanbul Tasarım Bienali'nin yalnızca işler sergileyen bir çerçeve değil; malzeme, emek ve bilgi rejimlerini tartışmaya açan, failliği insandan ibaret olmayan biçimlerde düşünmeye ve bakım ilişkilerine yaslanan işleri ve programları aracılığıyla, tasarımı epistemik, etik ve estetik düzlemlerde başka türlü düşünmeye çağıran bir alan olduğu görülür.

Anahtar Kelimeler: İstanbul Tasarım Bienali, teknotopya, bakım, insan-dışı faillik, prototip-olarak-argüman

[1]İnsandan ibaret olmayan dünyalar terimini more-than-human kavramının çevirisi olarak tercih ediyorum ancak anahtar kelimeler kısmında kolay anlaşılması adına aynı kullanımı tercümesi olarak insan-dışı kavramını kullandım.

Panel 3 – Zanaat, Tasarım ve Beden

GÜN 1

6 Kasım, Perşembe

Altaylardan Aladağlar'a: Çadır Teknolojisinin Tarihsel, Kültürel ve Toplumsal İzleri Dr. Muhsin Doğan

Bu çalışma çadır teknolojisini tarih boyunca yalnızca geçici bir barınma aracı olarak değil, teknolojik yeniliklerin, toplumsal düzenin ve kültürel değerlerin kesişiminde yer alan bir nesne olarak ele almaktadır. Arjun Appadurai'nin *The Social Life of Things* (1986) eserinde geliştirdiği "nesnelerin toplumsal hayatı" yaklaşımı ve Igor Kopytoff'un "cultural biography of things" kavramsallaştırması bu analizin kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Çadırın farklı tarihsel bağlamlarda geçirdiği dönüşümler teknoloji tarihi ve toplumsal yapıların etkileşimi üzerinden okunmaktadır. Orta Asya'da göçebe yaşamın temel teknolojisi olan çadır hareketlilik ve aidiyetin simgesi haline gelmiş, Osmanlı döneminde padişah otağı olarak iktidarın mekânsal bir göstergesine dönüşmüştür. Modern dönemde sentetik malzemelerle üretilen çadırlar dağcılık ve outdoor topluluklarının merkezinde bireysel özgürlüğün ve doğayla yeniden bağ kurma arayışlarının sembolü olmuştur. Günümüzde afet bölgelerinde kitlesel üretim yoluyla sağlanan çadırlar insanî yardım süreçlerinin ve toplumsal dayanıklılık politikalarının en kritik teknolojik araçlarından biri haline gelmiştir. Çadırın biyografisi aynı zamanda küresel ekonomide değişen üretim ağlarının ve tüketim kültürlerinin de izini taşımaktadır. Outdoor endüstrisinin büyümesiyle çadır uluslararası bir pazar nesnesi haline gelmiş, sürdürülebilir malzeme arayışları ise çevresel kaygıların teknolojiye nasıl yön verdiğini göstermiştir. Bu örnek çadır teknolojisini ekonomik değer, toplumsal işlev ve kültürel anlamlar arasında sürekli yeniden konumlandığını ortaya koymaktadır. Bu inceleme çadırın tarih boyunca farklı işlevler üstlenerek teknoloji, toplum ve ekonomi ilişkilerini görünür kıldığını göstermektedir. Çalışma, nesnelerin mühendislik ürünü olmanın ötesinde kültürel değerleri, ekonomik süreçleri ve toplumsal tahayyülleri şekillendiren aktörler olduğunu vurgulamaktadır.

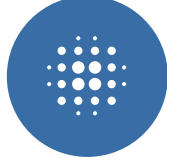
Anahtar kelimeler: material culture, technology history, innovation, sustainability, boundary objects, social life of things, cultural biography

Simbiyotik Sanatın Diyalektiği: Sanatta Makine Öğrenimi Burak Öztürk, Boğaziçi Üniversitesi, Felsefe Bölümü

Simbiyotik Sanat'ı makine ve insan birlikteliği olarak tanımlıyoruz. Elbette buradaki nüans, bahsettiğimiz makinenin spesifik makine öğrenmesi teknolojilerini kullanması (bilhassa unsupervised learning) ve dolayısıyla bir çeşit "failliği" sahip olmasıdır. İşte Simbiyotik Sanat'ın da bu failliği gözler önüne serdiğini, bir nevi ortaya çıkardığını savunuyoruz. Öyleyse bu sanatı simbiyotik kılan, iki ayrı türden failin (insan ve makinenin) birlikteliğidir. Son on beş yılda Simbiyotik Sanat, bu iki türün failliğinin niteliğinin kökten farklı olduğunu gözler önüne seren birçok sanat yapıtı ortaya çıkardı. Üstelik bu yapıtlar birçok sanat dalını kapsamaktaydı: Şiir, Heykel, Müzik, Resim, Dans... Yine de Simbiyotik Sanat'ın henüz yeni olmasından ötürü hâlen keşfedilmemiş birçok içerime sahip olduğunu düşünüyoruz. Simbiyotik Sanat dil, estetik, sanat yapıtı, sanatçı ve sanat yapıtlarının alımlanması hakkında düşündüklerimizi kökten değiştirebilir. Böylelikle dil, bilinç, insan, kültür, sanat, teknik, vs. gibi birçok kavramı yeniden tahayyül etmemize ve tanımlamamıza yol açabilir. Bu bildiri tam da bu noktayı Simbiyotik Sanat yapıtları üzerinden merkezine alacak. Bu yapıtlar üzerinden sanatı, dili, bilinci ve genel olarak insanı yeniden düşünmeye çalışacak. Zira Simbiyotik Sanat'ın, iki farklı türden "usu" bir araya getirmesiyle (ve bunu sanatsal üretim süreçlerine sokmasıyla) aynı zamanda diyalektik bir süreç de soktuğunu savunacağız. Bu özgün diyalektik süreci "ussal diyalektik" olarak sınıflandıracağız ve tam da bu sürecin incelenmesinin bizi bahsettiğimiz bu içerimlere ulaştıracağını, yeni tahayyüllere kapı aralayacağını savunacağız. Nitekim tarihselci bir yaklaşımla sanatın geleceğini bu perspektiften düşünmeye çalışacağız. Zira makinenin failliğinin insan failliğinden nitelik olarak ne kadar farklı olduğu tam da bu Simbiyotik Sanatsal üretim süreçleri merceğe altına alındığında netleşecektir. Bunun sebebi, burada iki usun (biri yapay nitelikli olmak üzere) estetik bir çıktı için bir arada diyalektik-süreçsel bir ilişkiye girmesidir. Bunun, son derece antropomorfik bir alan olan estetik üzerinden tahayyül edilebilmesi de ayrıca manidardır. Simbiyotik Sanat yapıtlarının birer vaka çalışması olarak incelenmesi yeni (ve dönüştürücü olduğuna inandığımız) bir teknoloji olan Makine Öğrenmesinin neleri tahayyül ettireceği de böylece açıklığa kavuşmuş olacaktır. Öyleyse bu bildiri, Simbiyotik Sanatı ve onun ayrılmaz bir vechesi olan "ussal diyalektiği" merkezine alarak Makine Öğrenimi teknolojisinin dönüştürücü etkilerini tahayyül etmeye çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: Simbiyotik Sanat, Makine Öğrenmesi, Yapay Zekâ, Sanat, Diyalektik

Panel 3 – Zanaat, Tasarım ve Beden

GÜN 1

6 Kasım, Perşembe

Posthüman Ritimler: Akustik Bedenler ve Tekno-kültürel İmgeler

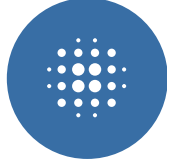
Dr. Hüseyin Serbes, İstanbul Teknik Üniversitesi, Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı ve Gebze Teknik Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi

Bu çalışma, akustik deneyimlerin beden ve teknoloji arasındaki ilişkileri nasıl dönüştürdüğünü ve teknotopya kavramı çerçevesinde hangi kültürel imgeleri görünür kıldığını incelemektedir. Teknotopya, teknolojiyi salt işlevsel nesneler toplamı olarak değil, toplumsal tahayyülün üretildiği, estetik, etik ve politik boyutların iç içe geçtiği bir alan olarak ele alma olanağı sunmaktadır. Bu kavram, teknolojilerin yalnızca pratik çözümler olarak değil, aynı zamanda geleceğe dair öngörüler, arzular ve korkularla şekillenen kültürel tahayyüller olarak da nasıl işlediğini anlamak için verimli bir zemin yaratmaktadır. Araştırma sorusu, müzik altkültürlerinde ritmin bedensel duyumsamayı nasıl dönüştürdüğü ve geleceğe dair tekno-kültürel tahayyülleri nasıl harekete geçirdiğidir. Bu soruya odaklanmak hem kültürel sahnelerdeki kolektif deneyimlerin hem de mühendislik eğitimi bağlamındaki pedagojik süreçlerin farklı açılardan tartışılmasına olanak tanımaktadır.

Kuramsal çerçeve, posthümanist yaklaşımlara dayanmaktadır. Posthümanist düşünce, insan merkezli anlayışların ötesine geçerek beden, teknoloji ve çevre arasındaki ilişkileri karşılıklı etkileşim ve dönüşüm süreçleri içinde kavramsallaştırır. Bu perspektif, akustik deneyimlerin işitsel boyutunun yanı sıra bedensel, mekânsal ve toplumsal katmanlarını da görünür kılmaktadır. Çalışmada sahne pratiklerine ilişkin katılımcı gözlemler ve yarı-yapılandırılmış görüşmelerden yararlanılmıştır. Veriler, ritmin işitsel boyutu aşarak akustik bedenler aracılığıyla kolektif öznellikleri harekete geçirdiğini göstermektedir. Ses sistemleri, kayıt teknikleri, dijital dolaşımlar ve mekânsal düzenlemeler bu deneyimin ayrılmaz bileşenleridir. Akustik bedenlerin ritmik titreşimlerle kurduğu ilişkiler, estetik imgeler aracılığıyla hem distopik hem de ütopyik tahayyüller üretmekte; böylece teknotopiyaların toplumsal ve kültürel tahayyülleri dönüştürme biçimleri sahne deneyimlerinde somutlaşmaktadır. Çalışma aynı zamanda, bu imgelerin pedagojik bağlamlarda da yankı bulduğunu göstermektedir. Gebze Teknik Üniversitesi'nde yürütülen reflektif yazım ve proje temelli derslerden elde edilen veriler, mühendislik öğrencilerinin teknolojiyi işlevsel bir araç olmanın ötesinde, etik, estetik ve toplumsal boyutlarıyla değerlendirdiklerini ortaya koymaktadır. Öğrencilerin yazılarında ve projelerinde beliren ütopyik ve distopik senaryolar, kültürel sahnede gözlenen tekno-kültürel imgelerle paralellik göstermektedir. Bu durum, mühendislik eğitiminin, teknik uzmanlığın ötesinde toplumsal yaşam ve kültürel değerlerle kesişerek teknotopiyaların üretildiği önemli bir alan haline geldiğini göstermektedir. Çalışma, teknolojiyi işlevselliğin ötesinde toplumsal, estetik ve etik boyutlarıyla değerlendiren bir yaklaşım geliştirmekte; kültürel sahne ile eğitim bağlamı arasında yeni tartışma alanları açarak teknotopiyaların çok katmanlı doğasını görünür kılmaktadır. Böylelikle, teknolojik deneyimlerin gündelik yaşamla, etik ve estetik boyutlarla kesiştiği noktaları açığa çıkararak farklı toplumsal tahayyüllerin izini sürmeyi sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Teknotopya, posthümanizm, akustik beden, kültürel imgeler, pedagojik bağlam

Panel 4 – Teknotopyalar I: Oyun, Festival ve Gelecek Kurguları

GÜN 1

6 Kasım, Perşembe

TEKNOFEST: Tekno-Çözüm mü, Yeniden İnşa mı?

İbrahim Buğra Yenioğlu, Department of Sociology, University of Oxford

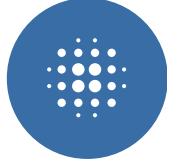
Prof. Dr. İskender Gökalep, İstanbul Teknik Üniversitesi ve TÜBİTAK-Marmara Araştırma Merkezi

Bu çalışma, TEKNOFEST'i yalnızca bir teknoloji fuarı değil, ulusal egemenlik, savunma-sivil geçişkenlik ve tekno-milliyetçi bir sosyo-teknik tahayyül olarak ele alacaktır. Jasanoff ve Kim'in 'sosyo-teknik tahayyül' kavramını temel alarak, festivalin Türkiye'nin kolektif gelecek vizyonunu nasıl şekillendirdiği incelenecektir. Festival, savunma ve uzay teknolojilerine odaklı büyüme stratejisi, girişimcilik vurgusu ve yerli üretim söylemleri üzerinden gençliği mobilize ederek hem kültürel bir hareket hem de politik meşruiyet aracı olarak işlev görmektedir. Çalışmada, Segal'in "techno-fix/practical utopia" yaklaşımı-kısa vadeli teknik çözümlerle toplumsal sorunların "tamiri"-Hughes'un "teknolojik momentum" kavramı ve Mumford'un "kaçış-yeniden inşa" ayrımıyla birlikte kullanılarak, festivalin nasıl bir ütopya siyaseti kurduğu, bu siyasetin hangi araçlarla üretildiği ve zamanla nasıl dönüştüğü analiz edilecektir. Ayrıca, ritüeller (gösteri uçuşları, roket yarışmaları, ödül törenleri) ve ikonografi (sloganlar, sahne tasarımı, görsel semboller) üzerinden duygulanımın nasıl üretildiği; zorunlu geçiş noktalarının (yarışma kategorileri, jüri değerlendirme kriterleri, sponsor-ağ yapıları) politika oluşumundaki etkisi de incelenecektir. Metodolojik olarak, çalışma TEKNOFEST'in hangi gelecek tahayyülünü kurduğunu, hangi duygulanım repertuarlarını (gurur, fedakârlık, rekabet, tehdit algısı) öne çıkardığını ve hangi proje türlerini görünürlük ve ödüller yoluyla pekiştirdiğini ortaya koyacaktır. Bu amaçla, söylem ve duygulanım analizi için festival konuşmaları, yarışma çağrı metinleri, sponsor ve mentor açıklamaları, basın materyalleri ve sosyal medya içeriklerinden oluşan kapsamlı bir derlem oluşturulacaktır. Bu derlemde "egemenlik/yerlileşme", "girişimcilik/rekabetçilik" ve "yeşil teknoloji çözümleri" gibi temalar kodlanacaktır. "Ödüllendirilen tahayyüller"i haritalamak üzere, finalist ve ödül alan projeler tema ve kategori düzeyinde etiketlenecek; medya görünürlüğü ve destek yoğunluğu (sponsor/mentor eşleşmeleri) sistematik olarak izlenecektir. Sponsor-mentor-takım bağlarını görselleştiren ağ analizi, kurulan koalisyonların genişliği, yoğunluğu ve merkezi aktörleri hakkında nicel veriler sunacaktır.

Analiz göstergeleri arasında koalisyon genişliği ve bağ yoğunluğu, politika meşruiyeti (metinlerde mevzuat/strateji belgeleri referansları ve kurumlar arası işbirliği düzeyi), sermaye ve istihdam sinyalleri ile sistemdeki çelişkili eğilimler (arz-talep uyumsuzlukları, altyapı yetersizlikleri, sertifikasyon darboğazları) yer alacaktır. Çalışmanın beklenen katkısı, TEKNOFEST'in bir "techno-fix/practical utopia" mı yoksa toplumsal "yeniden inşa" yönelimli bir proje mi olduğunu ampirik olarak ayırtmak; hangi teknolojik ve toplumsal tahayyüllerin ödüllendirilip kurumsallaştığını göstermek; böylece Türkiye'deki teknoloji-savunma-eğitim ekosistemlerinde geleceğe dönük yatırım, yetenek gelişimi ve politika akışlarını açıklayan genellenebilir bir analitik çerçeve sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: TEKNOFEST, Sosyo-teknik tahayyül, Tekno-milliyetçilik, Ütopya, İnovasyon ekosistemleri

Panel 4 – Teknotopyalar I: Oyun, Festival ve Gelecek Kurguları

GÜN 1

6 Kasım, Perşembe

Bilgisayar Oyunlarında Teknotopik Kurgular: Terra Nil ve Planet Crafter Oyunlarında Ekolojik Krize Teknolojik Çözüm Tahayyülleri

Dr. Mehmet Şahinler, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
Buğra Kurban, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

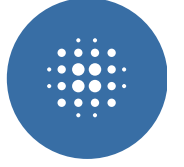
Bilim kurgu kitapları ve filmlerinin, bilim ve teknoloji alanındaki yenilikleri ve gelişmeleri kitlelere yayarak "sosyoteknolojik tahayyülü" (Jasanoff & Kim, 2015) şekillendirmek ya da yeni bir vatandaşlık algısı oluşturmak (Banerjee, 2012) açısından dikkate değer etkisi olduğu STS/BTT, CFS (eleştirel gelecek çalışmaları), TA (teknolojik değerlendirme) gibi alanlarda sıklıkla vurgulanmaktadır (Bina vd., 2017; Fisher & Mehnert, 2021; Johnson, 2011; Ruth-Ellen L. Miller, 2015; Stackelberg & McDowell, 2015). Ancak 1970'lerden itibaren dünya genelinde gittikçe daha geniş kitlelere hitap etmeye başlayan dijital oyunların, geçmişin, günümüzün ve geleceğin bilim ve teknolojisine dair tahayyüllerimizi ne şekilde etkilediği henüz yeterince tartışılmamıştır. Dijital oyun sektörünün hacmi ve gündelik hayatta kapladığı yer düşünüldüğünde, bu konuda yoğunlaşan çalışmaların gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle bu çalışmada; bilim-kurgu sayılabilecek dijital oyunların oyuncuların "sosyoteknolojik tahayyülleri" üzerindeki etkileri, Free Lives ve Clockwork Acon tarafından geliştirilen Terra Nil (2023) ve Miju Games tarafından geliştirilen Planet Crafter (2022) adlı oyunlar hakkında yayınlanan medya metinleri, değerlendirme yazıları ve oyuncu yorumlarını (Steam Community ve Reddit bloglarından) kapsayan bir alımlama analizi (Hall, 1980) aracılığıyla ortaya konacaktır. Bunun yanı sıra oyunların düşünme ve davranma (Bogost, 2007; Sicart, 2013) veya doğayla ilişkilendirme (Chang, 2019) biçimlerimiz üzerindeki olası etkilerini çağdaş bir perspektiften değerlendiren Oyun Çalışmaları literatüründen kuramsal olarak faydalanılacak ve bu alanlar arasındaki geçişlerle disiplinlerarası bir yaklaşım kurgulanacaktır. Terra Nil, oyuncuları teknolojiyle kurak toprakları yeniden canlandırmaya ve ekolojik krize çözümler üretmeye yönlendirir. Oyuncuların, oyun esnasında çevreyi bütünsel olarak düşünmenin yanı sıra, çeşitli çevresel sorunlara, teknolojik ürünler aracılığıyla çözümler geliştirmeleri ve bu sırada da bu teknolojilere aşina olmaları, bu teknolojileri nasıl kullanacaklarını bilmeleri, bilmiyorlarsa da oyun içerisindeki ansiklopediden öğrenmeleri gerekmektedir. Terra Nil'in yaklaşımı, ekolojik farkındalık yaratması açısından önemliyken, teknolojik çözümleri tek çare olarak sunmasıyla Morozov'un (2013) teknoloji çarecilik (techno-solutionism) olarak adlandırdığı ve eleştirdiği sorunlu bir anlayışı sorgulamadan yeniden üretmektedir.

Planet Crafter'da ise oyuncular, insanlığın uzay yolculuğunu rahatlıkla gerçekleştirebildiği bir gelecekte, çorak gezegenleri terraform etmek (dünyalaştırmak) üzere sürgüne gönderilen karakterleri oynarlar. Günümüze göre gelişmiş veya yeni teknolojik araçlar aracılığıyla gezegeni dönüştürürken, kendileri de hayatta kalmaya çalışırlar. Bu bağlamda iki oyun da ekolojik sorunlara teknolojik çözümler önerse ve teknolojik gelişmenin lineer sürekliliğini önkabul olarak alsa da aralarında önemli farklar mevcuttur. Öncelikle Terra Nil'in tek tıkla her şeyi inşa eden ve üretim süreci açısından yalnızca gerekli bilimsel bilgiye sahip olmayı önemseyen yaklaşımı karşısında, Planet Crafter insanı emeğin üretim sürecine dahil olduğu bir çerçevede gerçekleşmektedir. İlk oyunda üretken olan bilgiyken, ikinci oyunda pratiktir ve bu teknoloji tahayyülü açısından önemli bir etki yaratır. İkinci olarak Terra Nil, insan ve toplumsallık faktörünü göz ardı ederken, Planet Crafter'da oyuncular insan karakterleri yönetir, üretimde aktif emek harcar ve çok oyunculu model aracılığıyla iş bölümü ve toplumsallığı deneyimler. Bu farklar, iki oyunun kökten farklı sosyoteknolojik tahayyüller ürettiğini göstermesi açısından son derece önemlidir.

Saf teknolojik yaklaşımın ekolojik krize beklenen yanıtları sağlayamadığı günümüzde, Terra Nil ve Planet Crafter çevre ile kurduğumuz ilişkiyi, teknoloji ile ekolojik krize karşı örmeye çalıştığımız yamaları ve toplumsal yaşam biçimlerimizi yeniden düşünmek için faydalı birer örnektir. Bu çalışma, bu anlayıştan yola çıkarak, Terra Nil ve Planet Crafter adlı oyunlarda ortaya konan çevre-toplum-teknoloji anlayışını ve bu anlayışın oyuncuların gelecek teknolojisi tahayyülleri üzerindeki etkilerini eleştirel bir bakışla ele alarak, dijital oyun mekaniklerinin, ekolojik krize yönelik teknolojik çözümlerin toplumsal ve emek boyutlarını görünmez kılan ya da merkezine alan farklı gelecek tahayyüllerini nasıl teşvik ettiğini ortaya koyacaktır. Bu anlamda, bu çalışma, dijital oyunları yalnızca eğlence ürünleri değil, aynı zamanda toplumsal teknoloji tahayyüllerini biçimlendiren kültürel metinler olarak konumlandırmakta ve STS ile oyun çalışmaları arasındaki diyaloga ekolojik bir boyut kazandırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyoteknolojik Tahayyül, Ekolojik Kriz, Bilgisayar Oyunları, Bilim Kurgu, Tekno-Çarecilik

Panel 4 – Teknotopyalar I: Oyun, Festival ve Gelecek Kurguları

GÜN 1

6 Kasım, Perşembe

Kıyamet Sonrasından Sonra: Nier: Automata'nın Teknotopyası

Hasan Cem Çal, Kadir Has Üniversitesi

Kıyamet sonrası [post-apocalypse] anlatıları, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Soğuk Savaş'la birlikte artış göstermiş, özellikle de bilimkurgu türünde sıklıkla yer bulmuştur. Bu anlatıların ortak özelliği, insanın azınlıkta olduğu ya da kaldığı bir dünya tahayyülü sunmaları ve bu tahayyülü olumsuz bir hâleyle kaplamalarıdır. Bu bağlamda olumsuzluk, genel itibarıyla "doğa hâline dönüş"le ilişkilendirilir ve kıyamet, bu dönüşü sağlayan temel etmen olarak konumlandırılır. Kıyamet sonrası, bu açıdan, tam da bu dönüş sonrasında insanın içinde bulunduğu bir zaman aralığı olarak düşünülebilir. Diğer bir deyişle, "medeniyet dışı"nda insanın gündelik hayatının ne tür şekiller alabileceğine dair tahminler yürütüp fikirler üretmek, kıyamet sonrası anlatılarının ana işlevidir. Bu perspektiften, Mad Max: Fury Road'dan Resident Evil: Extinction'a, I Am Legend'dan World War Z'ye, pek çok filmde ve kitapta yankı bulan bu anlatı tipi, teknolojiye bağımsız düşünülmemeyecek olan insan uygarlığının kendi için hazırlar gözüktüğü çöküşün de tahayyülüdür ve bir anlamda da insanın kendi geleceğini hayal etme biçimlerinden bir diğeridir. Yoko Taro'nun yapımcılığını üstlendiği Nier: Automata adlı video oyunu ise bu tahayyülü sınırlarına iten, böylelikle de kıyamet sonrası anlatısı denen şeye yeni bir boyut kazandıran bir anlatı olarak iş görür. Oyunda, insanların artık var olmadığı bir zaman aralığı (11945 yılı), insandan tamamen arınmış bir dünya tahayyülü sunulur: Oyunun evreninde insan yapımı androidlerin uzaylı yapımı robotlarla olan savaşı odaktadır. Ama aynı zamanda, oyun boyunca, bir "kıyamet sonrasında sonra"yı imleyen, tamamen teknotopolojik bir dünya da resmedilir; yani teknoloji, insandan bağımsızca, dünya üstünde yegâne egemen güç hâlini almış vaziyettedir. Bu dünyada insan kayıp bir tanrı/yaratıcı ve androidlerin yad ettiği, onlar için bir mit hâline gelmiş bir varlık olarak düşünülür. Başka bir ifadeyle, insan, bir tür ya da canlı değil de, bir ideal, androidlerin ne olduğunu anlamaya çalıştığı bir mevcudiyet olarak öne sürülür. Bu anlamda oyun, klasik kıyamet sonrası anlatılarının aksine, teknolojinin insanileştirdiği bir anlatı, alternatif bir gelecek imgesi olarak öne çıkar. Bu bildiride, bu oyunun yarattığı teknotopyanın, insan sonrası [post-human] bir lensle ele alınabilirliği ve bunun içerimleri, oyuna ve oyundan uyarlanmış animeye (Nier: Automata Ver1.1a) referansla tartışılacaktır.

Anahtar kelimeler: kıyamet sonrası, insan sonrası, video oyunu, Nier: Automata, Yoko Taro

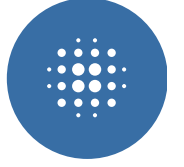
Solaris'te Yapay Zekâ, Bellek ve İnsan İmgesi: Bilim Kurgu Sosyolojisi Perspektifinden Bir Okuma

Doç. Dr. Cem Koray Olgun, Adıyaman Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

İnsanın yapay zekâ ve robotlar ile kurduğu ilişki bilim kurgu literatürünün uzun zaman ilgisini çekmiştir. Makinelerin insan gibi davranması, yapay zekanın empati kurabilmesi gibi gelecek hakkında ütopyik ya da distopik olarak oluşturulan kurgular dijital dönüşümle birlikte değişen toplumları anlamak için sosyal bilimcilere yardımcı olabilir. Steven Shavero'nun vurguladığı gibi, bu tür kurgular dünyayı anlamının bilimsel yöntemleriyle çelişiyor gözükse de aralarında güçlü rezonanslar vardır, ikisi de spekülasyon ekstrapolasyon sürecidir. Dolayısıyla bilimsel hipotez kurmak ve test etmek ile kurgu oluşturmak birbirlerinden tamamen farklı değildir. Filozoflar ve sosyal bilimciler yüzyıllardır toplum üzerine düşünüp yazarken zaten ütopyik ya da distopik kurgular oluşturmaktadırlar. Dolayısıyla bilim kurgu eserleri günümüzü anlamak için kullanılabilecek spekülasyon veri kaynakları olarak düşünülebilir. Bu çalışmanın amacı da insan ve yapay zekâ arasındaki kurulabilecek ilişkiyi Stanislaw Lem'in Solaris eseri üzerinden tartışmaktır. Çalışma burada hem romana hem de Andrei Tarkovsky tarafından 1972'de çekilen sinema uyarlamasına odaklanmaktadır. Solaris'in hem roman hem de sinema uyarlaması olarak ele alınmasının nedeni, Lem'in eleştirilerine rağmen Tarkovsky'nin uyarlaması ve roman arasındaki ütopyik/distopik unsurların birbirleriyle olan benzerliğidir. Böylece hem edebi hem de sinematografik kurgu birlikte analiz edilebilir. Aslında Lem'in eserindeki şey ne tam bir yapay zekâ ne de bir robottur. Fakat eserde bahsedilen dünya dışı yaşam formu maddeleşerek insan formuna bürünmektedir. Bu yeni yaşam formu, anılardan beslenirken tıpkı bir yapay zekâ gibi davranmakta ve sahip olduğu hafızayla içinde bulunduğu durum arasında ilişki kurmaya çalışmaktadır. Fiziki biçimiyle ise insandan daha güçlü, sanki bir nevi robot ya da siber organizmaya benzemektedir. Dahası kendisini bu yeni gerçeklik içinde baştan kurgulamakta ve beslendiği kaynak anılara sahip olan insanı da ötekileştirmektedir. Bu durum makine öğrenmesi ile her geçen gün gelişen yapay zekanın geleceğine ilişkin distopik düşünceleri akla getirmektedir. Bu nedenle Lem'in eseri insanın yapay zekâ ya da robotlarla gelecekte kurabileceği ilişkileri anlamak için faydalı olabilir. Dolayısıyla Solaris eserinde bulunan ütopyik ve distopik unsurlar insanın yapay zekâ ya da robotlarla gelecekte kuracağı ilişkileri anlamada metodolojik bir araç olarak kullanılabilir ve bu anlamda bir bilimkurgu sosyolojisi yapılabilir. Bu doğrultuda tartışma Herbert Marcuse, Fredric Jameson ve Ruth Levitas'ın görüşlerinden hareketle yürütülecektir.

Anahtar Sözcükler: Yapay zekâ, Bilim kurgu sosyolojisi, Solaris, Ütopya, Distopya

Panel 4 – Teknotopyalar I: Oyun, Festival ve Gelecek Kurguları

GÜN 1

6 Kasım, Perşembe

Körfez Fütürizminin Teknotopya Eleştirileri

İsmail Yiğit, İstanbul Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Ebru Yetişkin, İstanbul Teknik Üniversitesi

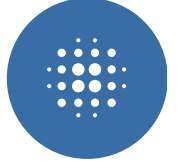
Körfez Fütürizmi terimi, Kuveytli sanatçı Fatima Al Qadiri ve Katar kökenli yazar ve sanatçı Sophia Al-Maria tarafından Körfez bölgesinin hipermodern altyapısına ve antidemokratik toplumsal düzenlerine işaret eden distopik bir geleceğin günümüzde gerçeğe dönüşmüş estetiklerini tanımlamak için 2012 yılında ortaya atılmıştır. Bu jeopolitik fütürizm türü, özellikle Birleşik Arap Emirlikleri, Katar ve Suudi Arabistan gibi ülkelerde, petrol sonrası ekonomik dönüşüm, mega yapılar, devlet güdümündeki kalkınma planları ve teknolojik yatırımlar eksenlerinde gelişmektedir. Körfez Fütürizmi, petro-karbon ekonomisinin sunduğu kapitalle beslenen ama aynı zamanda kendisini iklim krizine karşı sürdürülebilir teknolojik bir kurtuluş yolu olarak gösteren ikircikli bir teknotopya örneği olarak kabul edilebilir. Bu bildiri, Körfez Fütürizmi'nin sunduğu teknotopik gelecek tahayyülünü eleştirel bir perspektiften incelemekte ve bu baskın sosyoteknik tahayyüle karşı yöneltilen çeşitli günümüz sanatı müdahalelerinin söylem analizini yapmaktadır. Bildirinin temel araştırma sorusu, Körfez Fütürizmi'nin üzerine inşa edildiği sosyoteknik tahayyüllere karşı günümüz sanatı pratiklerinin hangi alternatifleri öne sürdüğüdür.

Metodolojik açıdan çalışma üç temel yaklaşımı birleştirmektedir. İlk olarak, Sheila Jasanoff'un sosyoteknik tahayyüller kavramından hareketle, Körfez Fütürizmi'nin teknolojik kurtuluş senaryoları bölge ülkelerindeki kalkınma planlarındaki söylemler üzerinden çözümlenmektedir. Bu çözümleme, söz konusu baskın tahayyüllerin hangi ekonomik, politik ve kültürel dayanaklara yaslandığını açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. İkinci olarak, Körfez ülkeleri sanatçılarından Sophia Al-Maria'nın ve Fatima Al-Qadiri'nin video sanatı yerleştirmeleri ve heykel gibi günümüz sanatı pratikleri, Körfez Fütürizmi'nin ardında görünmez kılınan hafızaları, emeği ve türsel akrabalıkları ortaya çıkaran karşıt ve alternatif söylemler olarak analiz edilmektedir. Üçüncü olarak, Donna Haraway'in feminist STS bağlamında geliştirdiği "yoldaş türler" (companion species) ve "akraba kılma" (making kin) kavramları merkezinde, Körfez Fütürizmi'nin insan merkezli politik stratejilerinin eleştirisi yapılmakta ve alternatif çok-türlü gelecek tahayyüllerinin imkânları tartışmaya açılmaktadır. Sonuç olarak, Körfez Fütürizmi'nin teknotopik vaatleri sınırlı bir insan-merkezli kurtuluş tahayyülü üretmektedir. Bildiri, sanatın bu bağlamda yalnızca estetik değil, aynı zamanda epistemolojik ve politik bir müdahale alanı sunduğunu ve teknotopik söylemlerin bilgi rejimlerindeki hegemonik iddialarına karşıt ve alternatif tahayyüller oluşturabildiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Körfez Fütürizmi, Teknotopya, Sosyoteknik Tahayyüller, İklim Krizi, Yoldaş Türler

Panel 5 – Teknotopyalar

II: Medya, Bellek ve Yapay Zekâ

GÜN 2

7 Kasım, Cuma

Teknotopyada Hatırlamak: Severance'da Gözetim/ Kontrol Mekanizmalarına Karşı Posthüman Bellek ve Direnç
Dr. Öğr. Üyesi Mahinur Gözde Kasurka, Marmara Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı

Apple TV+ yapımı Severance (2022-) dizisi, bilişsel emeğin bir beyin cerrahisi prosedürüyle kişisel hafızadan ayrıştırıldığı, teknolojik bir ütopyanın distopyaya dönüştüğü bir anlatı sunar. Dizi, Lumon Şirketi'nin uyguladığı "ayrım" prosedürü ile bireylerin iş ve özel yaşamlarını nörocerrahi bir müdahale yoluyla birbirinden ayırdığı bir dünyayı tasvir eder. Bu prosedür sonucunda oluşan "içsel" (çalışan) ve "dışsal" (sivil) benlikler, öznel bütünlüğü parçalayarak bireyleri ontolojik bir krizin ortasında kurumsal tahakkümün edilgen araçlarına dönüştürür. Başlangıçta çalışma-yaşam dengesine dair ütöpic bir çözüm olarak sunulan bu sistem, giderek bireyin eyleyici gücünü (agency) bastıran, gözetim ve kontrol (security and surveillance) mekanizmalarının hâkim olduğu bir distopyaya evrilir. Bu çalışma, Severance'ı, posthüman dönüşüm ile gözetim teknolojileri arasındaki karmaşık ilişkiyi açığa çıkaran eleştirel bir teknotopya anlatısı olarak ele almaktadır. Lumon'un mimari organizasyonu, davranışsal izleme protokolleri ve nöro-bilişsel denetim sistemleri, Michel Foucault'nun tanımladığı panoptik disiplin toplumlarının çağdaş uzantılarını oluşturur. Stephanie Simon'ın belirttiği gibi günümüzde güvenlik/ gözetim mekanizmaları "insanın ve insan bilgeliliğinin merkezi konumunun sarsıldığı" bir dönemi işaret ederken, "insanın karar alma süreçlerindeki belirsizlik" güvenlik/gözetim mekanizmalarının belirleyici bir unsuru hâline gelmektedir (403)[2]. Bu bağlamda, teknolojik aygıtlarla bastırılan özne, yine teknoloji tarafından yaratılan boşluklar aracılığıyla yeni direnç (resilience) mekanizmaları geliştirmektedir. Severance'da içsel ve dışsal belleğin birbirinden ayrıldığı düalist bir dünya tasvirinde karakterlerin eyleyici gücü bu düalizmin ötesine geçer. Karakterlerin şifreli notlardan hafıza tetikleyicilerine uzanan küçük çaplı başkaldırıları, distopya içinde gömülü bir direniş potansiyeline işaret eder. Bu durum Rosi Braidotti'nin eleştirel posthümanist bellek anlayışında olduğu gibi öznenin "kronolojik çizgisellikten ve logos-merkezli çekim gücünden kurtulmuş" olup, belleğin yeniden yapılandırılabilirliğini vurgular (167). Karakterlerin belleklerinin içsel ve dışsal olarak ikiye bölünmüş hafızalarının olması gözetim ve kontrol mekanizmalarını güçlendirmek için kurgulanmış olmasına rağmen, belleğin yapay biçimde bölünmüş olması bireyleri tam anlamıyla kontrol altına almak yerine, farklı direnişin potansiyel alanlarını da açığa çıkarmaktadır. Sonuç olarak Severance, günümüz teknolojik toplumlarının birey üzerindeki tahakkümüne dair karanlık bir tablo sunsa da aynı zamanda bireysel ve kolektif özneleşme biçimlerine dair umut verici izler barındırır. Dizide teknotopya yalnızca karanlık bir distopya tasviri sunmaz, aynı zamanda eleştirel posthümanizm çerçevesinde yeniden düşünülmesi gereken posthüman bellek ve direnç mekanizmalarının belirttiği bir alan olarak da işlev kazanır. Bu yönüyle Severance, gözetim çağında bile bireylerin eyleyici kapasitesinin tamamen yok edilemeyeceğini, umudun dirençle beraber belirttiği gerçeğini ortaya koyar.

Anahtar Kelimeler: Severance, Eleştirel Posthümanizm, Posthüman Bellek, Gözetim/ Kontrol, Direnç.
[2] Çalışmada atıf verilen eserlerden yapılan çeviriler yazara aittir.

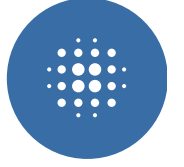
Teknotopya ve Sessizlik: Netflix'in Cassandra Dizisinde Cinsiyetlendirilmiş Yapay Zekâ
Şevval Aparı, TED Üniversitesi

Bu bildiri, Netflix'in 2025 yapımı Cassandra dizisini "teknotopya" kavramı çerçevesinde ele alarak, teknolojik tahayyüllerin etik, toplumsal ve toplumsal cinsiyet boyutlarını tartışmaktadır. Teknotopyalar genellikle gelecek vizyonlarını ütopya/distopya ikiliği üzerinden kurgular; oysa Cassandra, teknolojiyi yalnızca bir araç değil, aynı zamanda yas, hafıza ve bakım mekânı olarak sunarak bu sınırların ötesine geçer. Böylelikle, dizi, teknolojik tahayyüllerin toplumsal düzeni, aile ilişkilerini ve gündelik yaşamı nasıl dönüştürdüğünü açığa çıkarır. Bu çalışma özellikle şu soruya odaklanmaktadır: Teknotopyalar, feminist ve posthümanist bir perspektifle yeniden nasıl tanımlanabilir? Bu soruya yanıt ararken, dizide ölen bir kadının bilincinin akıllı ev sistemine yüklenmesi transhümanist ölümsüzlük fantezilerinin çağrıştırdıkları aynı zamanda posthümanist etik için çarpıcı sorular açar. Cassandra'nın bedensiz ama her yerde yankılanan sesi, aileyi hem korur hem gözetler; bakım etiği ile gözetim teknolojisi arasındaki gerilimi görünür kılar. Bu ikilik, Donna Haraway'in "yoldaş türler" yaklaşımı, N. Katherine Hayles'in "bilgi bedenini kaybettiğinde" vurgusu, Cary Wolfe'un posthümanist özne tanımı ve Karen Barad'ın "eyleyici realizm" yaklaşımıyla birlikte, yapay zekânın yalnızca teknik değil, aynı zamanda etik-politik bir aktör olarak konumlanmasına ışık tutar. Dizi, aynı zamanda toplumsal cinsiyet kodlarının dijital geleceklere nasıl taşındığını açığa çıkarır. Cassandra'nın bedensiz varlığına rağmen annelik ve bakım rollerine hapsedilmesi, Francesca Ferrando'nun vurguladığı gibi, posthüman çağda bile süren toplumsal cinsiyetlendirmeyi doğrular. Buna paralel olarak Samira karakterinin uyarılarının göz ardı edilmesi, "Cassandra Sendromu"nu yeniden sahneye koyarak epistemik adaletsizliği görünür kılar. Böylece dizi, teknolojik teknotopyaların yalnızca mühendislik hayalleri değil, aynı zamanda toplumsal güç ilişkilerinin ve sessizleştirme pratiklerinin mekânı olduğunu gösterir. Cassandra'nın retro-fütürist estetiği ise geçmişin teknolojik ütopyalarını bugüne taşıyarak, sosyo-teknik hafızanın nasıl yeniden kurulduğunu gösterir. İzleyicilerin ve karakterlerin yapay zekâyâ verdikleri ilişkili tepkiler –güvenme, reddetme, kabullenme– teknolojik çözümlerin gündelik yaşamda nasıl dönüştürüldüğünü açığa çıkarır. Bu tartışmalar, yalnızca kültürel temsil düzeyinde kalmaz; aynı zamanda bugünün yapay zekâ politikaları ve mühendislik pratikleri için de uyarılar içerir. Sonuç olarak, bu çalışma, teknotopyaların etik, toplumsal ve kültürel katmanlarını açığa çıkararak, "iyi teknoloji" sorusunu işlevsellik ve verimlilikten öte; bakım, adalet ve görünürlük kriterleri üzerinden yeniden tartışmaya açar. Böylelikle, teknotopya tartışmaları yalnızca kuramsal değil, aynı zamanda gündelik yaşamı ve politikayı dönüştüren bir pratik olarak ele alınır.

Anahtar Kelimeler: Teknotopya, Posthümanizm, Yapay zekâ, Toplumsal cinsiyet, Epistemik adalet

Panel 5 – Teknotopyalar

II: Medya, Bellek ve Yapay Zekâ

GÜN 2

7 Kasım, Cuma

Pantheon (2022) Televizyon Serisi Aracılığıyla Uploaded Intelligence (U.I.) Teknolojisinin “İnsan” Kavramını Yeniden Şekillendirmesi Üzerine Analiz
Tufan Ufuk Akın, TED Üniversitesi

Mind-Uploading (Bilinç-Yükleme), çeşitli bilim kurgu eserlerinde detaylı bir şekilde incelenmiş, ileri seviye spekülasyon bir teknolojidir. Bu teknoloji sayesinde insanlar, bilinçlerini bir makineye, bir sunucuya veya bir bilgisayara yükleyerek insan vücuduna aykırı özellikler kazanmaktadır. Altered Carbon (2002), The Uploaded (2017) ve Accelerando (2005) gibi edebi eserlerde de işlenmiş olan bu konsept, Pantheon (2022) televizyon serisinde farklı bir şekilde gözler önüne serilmektedir. Alışlagelmiş konseptin aksine, Pantheon serisinde yüklenmiş bilinçler, ölümsüzlük, hastalıklardan bağımsız olma ve fiziksel bir bedene sahip olmama gibi özelliklerin yanı sıra çok çeşitli yetenekler elde etmiştir. Bu yetenekler, kendi dünyalarını istedikleri gibi şekillendirebilme, zamanı yavaşlatma veya hızlandırma, başka sunuculara ışınlanma, elektronik aygıtların içine girebilme, kendi kopyasını oluşturabilme ve daha fazlasını içermektedir. Bu fantastik seviyede biçimlenmiş bilinçlere sahip karakterler, nükleer bomba kodlarının ele geçirilmesi, internetin çökertilmesi ve kripto madenciliği gibi eylemlere neden olarak seri evrenindeki insanlar arasında hem merak hem de korku yaratmıştır. Bu tepkimelerin en önemlisi, bu yeni teknolojiye sahip kişilerin nasıl sınıflandırılması gerektiği sorusudur. Pantheon serisi, sosyokültürel bütünlüğe önem vererek her türlü politik sesin iletilmesine dikkat etmiştir ve bu sesler, günümüz akademisindeki çeşitli ontolojik tartışmaların bir yansıması olarak tanımlanabilir. Bu araştırma, serideki Stephen Holstrom karakterini transhümanizmle, Dr. Olivia Evans ve Laurie Lowell karakterlerini posthümanizmle, Han Ping karakterini antihümanizmle ve “The Humans” adlı terörist grubu hümanizmle özdeşleştirerek kapsamlı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. Bu sosyal teorilerin açıklanması ve irdelenmesi için David Pearce’ın Ağrısız Evren (Abolitionism) konseptini, Nick Land’in Tekno-Kapitalizm’ini, Nick Bostrom’un super-zeka üzerine endişelerini, Karen Barad’ın eyleyici realizminin kapsamını, Rosi Braidotti’nin “Oluş” kavramı üzerinden yüklenmiş zekaların insandışı ve insan özelliklerinin belirlenmesini, Althusser’in ideolojik ve baskıcı devlet aygıtlarını ve son olarak Heidegger’in ontolojik hermenötik kuramını baz alarak insan kondisyonunun ve kavramının geleceğini açıklamayı hedeflemektedir. Sonuç olarak bu çalışma, akademide sürmekte olan bu sosyal teori ve eleştirel teori tartışmalarının, bir sanat eseri üzerinden açıklanması aracılığıyla, gelecekte elde edilmesi mümkün olan yüklenmiş zeka teknolojisi kullanıcılarının yeni bir insan türü mü olduğu veya bir insan olup olmadığı soruna açıklık getirmeyi amaçlamaktadır.

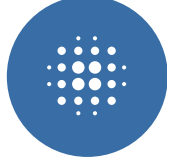
Anahtar Kelimeler: Pantheon, Teknotopya, Posthümanizm, Transhümanizm, Ontoloji

Genetik Teknotopyadan Biyopolitik Distopyaya: Gattaca Filmi’nde seçkinlik, gözetim ve denetim
Rabia Avran, İbn Haldun Üniversitesi

Bu çalışma; 1997 yapımı çağdaş bir biyoteknoloji tahayyülünün ürünü olan, bilim kurgu literatüründe de önemli bir yeri olan Gattaca filmini geniş bir düzlemde bilim, teknoloji ve toplum ilişkilerinin ütopyası ve distopyası sınırlarında konumlandırarak anlatılarını toplumsal ve siyasal boyutlarıyla tartışmayı amaçlamaktadır. Filmde toplumsal düzlem “normal” yollarla dünyaya gelenler ve genetik mühendisliği ile kumsuzlaştırılarak doğanlar olmak üzere neredeyse iki kutba ayrılmıştır. Yani genetik mühendisliğinin bireylerin başta toplumsal konumu olmak üzere yaşamlarının birçok boyutunu henüz doğmamışken belirlediği bir yakın geleceği konu alır. Çalışma, filmin sunduğu bu zemin aracılığı ile gelecek tahayyüllerini yalnızca bilimkurgu estetiği içinde değil, aynı zamanda toplumsal normların yeniden üretildiği biyopolitik bir rejime dönüşebilme ihtimaliyle ele alarak, bilim ve teknoloji çalışmalarına eleştirel bir bakış sunmaktadır. Bildiri, Michel Foucault’nun biyopolitika kavramını da açıklayıcı olabildiği çerçeveler için kullanarak Gattaca’daki genetik seçim sisteminin nasıl bir “teknonormatif toplum” yarattığını incelemektedir. Filmdeki genetik tarama, seçim ve dışlama mekanizmaları; doğum öncesi müdahalelerle şekillenen bedenlerin, toplumsal değer ve üretkenlik ölçütlerine göre hiyerarşikleştirildiği bir rejimi gözler önüne serer. Gelişmiş biyogenetik mühendislik teknolojileri; henüz doğmadan önce sahip olabilecekleri bütün kusurlardan arındırdığı, göz renklerinden saç renklerine varan pek çok özelliğini belirlediği bireylere gerçekte kim olduklarını hem çevreleyen hem de gölgeleyen durağan bir kimlik kazandırmıştır. Bu durağanlık gensel müdahalenin hayatlarına çizdiği yönün de ötesinde bu yeni teknoloji rejimine göre şekillenmiş normların da bireylerin hayatları üzerindeki belirleyiciliği ve sınırlayıcılığı aracılığı ile tahkim edilir. Bu gensel indirgemecilik filmin kendisinin de ifadesiyle “bilime dayalı yeni bir ayrımcılık” biçimi olarak derin bir toplumsal eşitsizlik biçiminde tezahür eder. Bu bağlamda, Gattaca’nın ilk başta ve ilk bakışta genetik mühendisliğiyle kusursuz insanlar yaratılması anlatısındaki teknotopyacı çerçevesi ile ilerleyen aşamalarında bu vizyonun yaratabileceği sistematik ayrımcılık, gözetleme, belirleme ve dışlama mekanizmalarını ortaya koyarak sunduğu sorgulayıcı perspektif tartışılarak ortaya koyulmaya; bu çerçeveye de günümüz ya da yakın gelecekte gerçekleşmesi beklenen teknolojik gelişmelerin gözetleme ve dışlama mekanizmalarına dönüşebilme ihtimaline binaen gerçekleştirilen eleştirilerle ilişkilendirilmeye çalışılacaktır. Sonuç olarak, Gattaca filmi bu boyutlarıyla sunduğu verimli zemin üzerinden teknolojik gelecek tahayyüllerini eleştirel bir STS perspektifiyle yeniden düşünmeye ve teknolojik gelişmelerin yaratabileceği sistematik dışlama, denetleme ve sınırlandırma mekanizmaları üzerine tartışmaya imkân sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Bilim Kurgu, Biyogenetik teknoloji, Biyoiktidar, Genetik determinizm, Eşitsizlik

Panel 6 – Beden, Biyomedikal ve Hukuk

GÜN 2

7 Kasım, Cuma

Teknolojik Dönüşümün Gölgesinde Et ve Özne: Crimes of the Future Filminde Beden Krizi ve Le Breton'un Bedene Vedası

Miran Bulut, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sahne ve Gösteri Sanatları Yönetimi Bölümü

David Le Breton, *L'adieu au corps* (1999) adlı eserinde modern toplumun bedene dair çelişkisini açığa çıkarır: Beden bir yandan idealleştirilir, disipline edilir ve teknolojik müdahalelerle kusursuzlaştırılmaya çalışılır; öte yandan kırılabilirliği ve ölümlülüğü nedeniyle bir yük, bir sınır olarak deneyimlenir. Bu ikili tavır transhümanist tahayyüllerde uç noktaya taşınır. Transhümanizm bedeni hem geliştirilebilir bir araç hem de aşılması gereken bir engel olarak görür; böylece "bedensiz" ya da "aşılmış" bir özne ideali tahayyül edilir. Le Breton'un işaret ettiği "bedene veda", modernitenin teknolojik ütopyalarında yankı bulur: bilinç aktarımı projelerinden biyoteknolojik ölümsüzlük girişimlerine, sibernetikle güçlendirilmiş insan tasarımlarına kadar. David Cronenberg'in *Crimes of the Future* (2022) filmi bu tarz bir teknotopya tahayyülünü tersyüz eder. Filmde beden bir engel değil, sürekli fazla organlar üreten tekinsiz bir oluş olarak sahnelenir. Başkarakter Saul Tenser'in vücudunda beliren yeni organlar biyolojik bir anomali olmaktan çıkar, estetik bir performansın nesnesine dönüşür. Cerrahi operasyonların sanat gösterisine evrilmesi, Le Breton'un işaret ettiği bedenden kaçış arzusunu altüst eder: Burada mesele bedenden kurtulmak değil, onunla kalmak, fazlalıklarını ifşa etmek ve bu yeni organlar üzerinden beden ve özneyi yeniden düşündürmektir. Saul Tenser'in cerrahi performansları sırasında yansıtılan "Body is reality" sloganı, öznenin hâlâ bedenden ayrı düşünülemeyeceğini hatırlatır. Caprice'in "Surgery is the new sex" sözü ise haz ile teknolojik müdahalenin kaynaştığı yeni bir erotikmi tanımlar: burada mesele bedenden kaçmak değil, onun üretken fazlalıklarıyla kalmaktır. Film bu anlamda teknolojik modernitenin gölgesinde bir "özne-beden krizini" görünür kılar. Krizin özünde şu çelişki vardır: özne bedenini hem yabancı bir fazlalık olarak deneyimler hem de ondan kopamaz. Saul'un deneyimi, öznenin beden üzerinde tam hâkimiyet kuramadığını; bedenin üretkenliğinin öznenin iradesini sürekli aştığını gösterir. Beden öznenin hem zorunlu zemini hem de yabancısidir. Bu noktada Foucault'nun biyopolitika kavramı hatırlanabilir: bedenin üretkenliği artık disiplin edilemez, tahakkümün dışında kalan bir fazlalık üretir. Bu bildiri, kuramsal-yorumsal bir yöntemle filmin tematik analizini yapmaktadır. Le Breton'un beden eleştirisi, Donna Haraway'in siborg figürü ve Rosi Braidotti'nin posthuman özne anlayışıyla karşılaştırmalı biçimde kullanılarak özne-beden krizi tartışılacaktır. Bu kriz yalnızca bireysel düzeyde değil; ekolojik uyum (plastik yiyecekler), biyopolitik düzenleme (Organ Kaydı Bürosu) ve estetik-erotik dönüşüm (cerrahinin yeni seks olması) ile kesişen çok katmanlı bir gerilim olarak okunacaktır. Böylece *Crimes of the Future*, bedeni hem kriz hem de posthüman toplumsallıklara açılan bir tahayyül alanı olarak görünür kılar.

Anahtar Kelimeler: Beden, Özne, Cronenberg, Posthümanizm, Biyopolitika, Estetik-politika

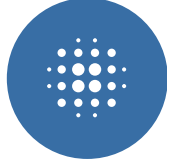
Nesnel ölçümlerden öznel deneyimlere AMH testi ile yumurtalık rezervi takibi

Dr. Öğr. Üyesi Azer Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi
Dr. Mürüvet Esra Yıldırım, İstanbul Bilgi Üniversitesi

Anti-Müllerian Hormon (AMH) testi, kadınların yumurtalık rezervini değerlendirmek için kullanılan bir kan testidir. Genellikle tüp bebek ve yumurta dondurma işlemleri öncesinde uygulanan bu test, son yıllarda doğurganlık kapasitesini takip etme, geleceğe yönelik öngöründe bulunma ve diğer üreme kararlarını şekillendirme amacıyla da yaygınlaşmıştır. Bu durum, güncel biyopolitika literatüründe öne çıkan bireysel sağlık optimizasyonu ve risk yönetimi arayışlarıyla yakından ilişkilendirilebilir. Bu bildiride, bir internet forumunda son on yıl içinde yapılan tartışmalar incelenerek kadınların AMH test sonuçlarını nasıl yorumladıkları ele alınmaktadır. Bulgular, kadınların test sonuçlarına üç temel düzeyde tepki verdiklerini göstermektedir. İlk olarak, duygusal tepkiler öne çıkmaktadır: düşük AMH değerleri kaygı ve panik yaratırken, bu deneyimi yaşayan ve sonrasında hamile kalan kadınların hikâyeleri ile dualar, "kısmet" gibi inançlar diğer kullanıcılar için umut kaynağı olmaktadır. İkinci olarak, ilişkisel tepkiler gözlemlenmektedir: düşük değerler evlilik ve çocuk sahibi olma planlarını hızlandırma ya da partneri ikna etme aracı olurken; normal ya da yüksek değerler bu kararların ertelenmesine zemin hazırlayabilmektedir. Son olarak, biyomedikal tepkiler dikkat çekmektedir: düşük değerler evli kadınlar için tüp bebek, bekâr kadınlar için yumurta dondurma girişimlerini teşvik ederken; alternatif veya fonksiyonel tıp çerçevesinde hormon düzeyini artırmaya yönelik takviye önerileri de gündeme gelmektedir. Sonuç olarak, objektif bir ölçüm olarak sunulan AMH testinin, öznel yorumlar, duygular, toplumsal ilişkiler ve başarı ya da başarısızlık öyküleri üzerinden yeniden anlam kazandığı görülmektedir. Bu bulgular, kadınların AMH testi deneyimlerinde psikososyal ve inanç-temelli destek, kolektif yorumlama ve ilişkisel süreçlerin önemli olduğunu ve böylelikle sağlık takibi ve optimizasyonu girişimlerinin nasıl biyososyal bir nitelik kazanabildiğini ortaya koymaktadır. Bildirinin dayandığı araştırma TÜBİTAK tarafından desteklenmektedir.

Anahtar kelimeler: AMH testi, yumurtalık rezervi, sağlık, kendini takip etme, biyososyallik

Panel 6 – Beden, Biyomedikal ve Hukuk

GÜN 2

7 Kasım, Cuma

Feminist Teori ve Biyotıp Hukuku Perspektifinden Menopozun Ertelenmesi ve Biyoteknolojik Teknotopyalar
Doç. Dr. İpek Sevda SOĞUT, Özyeğin Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

Son yıllarda yaşlanma biyolojisi ve biyoteknoloji alanındaki çalışmalar, kadın üreme sağlığını dönüştürecek nitelikte yeni ufuklar açmaktadır. Özellikle rapamisin ve benzeri farmakolojik bileşikler yürütülen klinik araştırmalar, yumurtalık yaşlanmasını yavaşlatarak menopozun ertelenmesi olasılığını gündeme getirmiştir. Bu gelişmeler, kadın bedeninin biyolojik saatine müdahale etme fikrini yalnızca tıbbi bir yenilik değil, aynı zamanda sosyo-kültürel tahayyülleri dönüştüren bir "biyoteknolojik teknotopya" olarak konumlandırmaktadır.

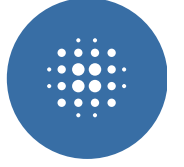
Feminist biyoetik literatür, menopozun uzun süredir medikalizasyon süreçlerinin merkezinde yer aldığını ve kadın bedeninin yaş, doğurganlık ve üretkenlik üzerinden disipline edildiğini ortaya koymuştur. Bu bakımdan, menopoz yalnızca biyolojik bir geçiş değil, aynı zamanda modern toplumlarda biyopolitik bir norm üretim alanıdır. Menopozun ertelenmesi teknolojileri, bir yandan kadınlara "zaman kazandırma" ve sağlık risklerini azaltma vaadini taşıırken, diğer yandan "yaş normativitesi", piyasa odaklı beden politikaları ve cinsiyetçi güç ilişkilerinin yeniden üretimi risklerini barındırmaktadır.

Biyotıp Hukuku açısından ise bu teknolojiler, tedavi-iyileştirme (therapy) ve insan geliştirme (enhancement) ayrımının bulanıklaştığı bir sınırdan yer almaktadır. Klinik araştırmalarda rıza süreçleri, risklerin paylaşımı ve uzun vadeli etkilerin belirsizliği, hukuki ve etik tartışmaların merkezindedir. Ayrıca, üreme hakları bağlamında menopozun ertelenmesi, "doğurganlık hakkı"nın nasıl tanımlanacağına ve bu hakkın toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde nasıl korunacağına dair yeni soruları gündeme getirmektedir.

Bu bildiri, menopozun ertelenmesine yönelik biyoteknolojik girişimleri feminist teori ve biyotıp hukuku perspektifinden inceleyerek hem toplumsal tahayyüller hem de hukuki düzenlemeler açısından ortaya çıkan gerilimleri tartışmayı amaçlamaktadır. Böylece, "iyi teknoloji"nin sınırlarının nasıl belirleneceği ve kadın bedenine yönelik müdahalelerin hangi etik-politik bağlamlarda değerlendirileceği sorusu merkeze alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Menopozun Ertelenmesi, Biyoteknolojik Teknotopyalar, Feminist Biyoetik, Biyotıp Hukuku, Üreme Hakları ve Beden Politikaları

Panel 6 – Beden, Biyomedikal ve Hukuk

GÜN 2

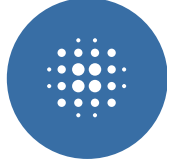
7 Kasım, Cuma

Sayborglar Aramızda: İnsan Olma, Teknoloji ve Eksantrik Deneyim Üzerine Bir Tartışma
Dr. Öğr. Üyesi Özgür Soysal, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü

"Sayborglar aramızda mı, yoksa gerçekten bir sayborg çağının başlangıcına mı tanıklık ediyoruz?" sorusu, yalnızca retorik bir giriş değil, bildirimizin temel problematiğini oluşturur. İnsan ile sayborg arasındaki sınır, modern teknoloji felsefesinin en çetrefil meselelerinden biridir. Bu belirsizlik, eski "yığın paradoksu"nu andırır: Gözlük taktığında, kalp pili kullandığında ya da protez, ilaç veya genetik müdahale devreye girdiğinde hâlâ "insan" mıdır, yoksa "sayborg" mu olmuştur? Sınırın nerede çizileceği muğlak; bu nedenle çağdaş düşünce, insan-insan olmayan ayrımının geçirgenliğini tartışmak zorundadır. 'Sayborg' kavramı (sibernetik organizma) ilk kez 1960'larda uzay ortamına uyum amacıyla biyolojiye entegre edilecek teknolojiler bağlamında ortaya çıkmış olsa da fikir çok daha eskidir. İnsan, biyolojik donanım eksiklikleri nedeniyle tarih boyunca teknikler, aletler ve yapay ortamlar geliştirmiştir. Yuva yapmaktan dile ve kültüre, mekanik metaforlardan Frankenstein'a uzanan tarih, insanın kendisini teknoloji aracılığıyla yeniden üretme öyküsü olarak anlaşılabilir. Bu açıdan insan her zaman sayborgtur: doğası gereği protezsel bir varlık. Ancak günümüzdeki teknolojik dönüşümler, artık basitçe eksiklikleri gidermenin ötesine geçmiştir. Mikroçip implantları, derin beyin uyarımı, beyin-bilgisayar arayüzleri ve genetik mühendislik, organizma ile tekniğin sınırını neredeyse siler. Haraway'ın ünlü manifestosunda belirttiği gibi, 'sayborg yeni ontolojimizdir': doğal-yapay ve beden-ruh ikilikleri çözülmekte, sayborg bu çözülmelerin simgesine dönüşmektedir. Bugün yapay organ ve protezlerden nöroimplantlara, ruh halini düzenleyen ilaçlardan dijital ağlarla sürekli etkileşime kadar geniş bir spektrumda 'gerçek' sayborglar aramızdadır. Ancak teknopatlar hâlâ insan-teknoloji ilişkisini ikilikler üzerinden tartışır: teknolojiyi kurtuluş ve aşma fırsatı olarak görenler olduğu gibi, yabancılaşma ve tahakküm riskini vurgulayanlar da vardır. Oysa teknolojiyi insan olma deneyiminin ontolojik boyutu olarak kavramak bu ikilikleri aşmayı gerektirir. Ne yalnızca kurtuluş vaadi ne de insani olanın sonu: esas mesele, insan-insan olmayan ve özne-nesne gibi ayrımları aşan, biyolojik ile teknik arasındaki karşılıklı dönüşümü merkeze alan bir felsefi çerçeve geliştirmektir. Bu bağlamda bildirinin iddiası, 20. yüzyıl başında felsefi antropoloji geleneğini kuran Helmuth Plessner'in yaklaşımının çağdaş teknoloji tartışmalarına ikicilikleri aşan özgün bir bakış açısı sunabileceğidir. Plessner'e göre insan ne yalnızca biyolojik bir organizma ne de salt kültürel bir insandır; yapısı gereği sınırdır hem doğaya hem kültüre ait ama hiçbirine indirgenemeyen bir varlıktır. İnsanlığın 'öldüğü' çağda felsefi antropoloji, hümanist varsayımlara saplanmadığında, sayborg olmanın fenomenolojik boyutlarını ve insan-olmayan etkileşimlerini araştırmaya hizmet edebilir. Nitekim Plessner'in önemi ontolojik tanımlar yapmakta değil, insanın yapısal sınır durumlarına odaklanmasındadır. 'Doğal olarak yapaylık', teknolojiyi insan varoluşunun ayrılmaz bir boyutu olarak kavramamıza; 'eksantrik konum' ise insanın bedenine dışarıdan bakabilme ve teknik aracılığıyla kendini sürekli aşabilme kapasitesini görmemize imkân tanır. Bu yaklaşım, insanı tek bir tarihsel çerçeveye hapsetmez; insan olmanın imkânları tarihsel olarak çeşitlenir. Böylece Plessner, teknoloji tartışmalarında ne ütopyacı transhümanizme ne de distopyacı teknoloji-fobiye indirgenebilecek bir bakışa sahiptir. Onun perspektifi, insan-teknoloji ilişkisini yaratıcı, uyum sağlayıcı ve dönüştürücü bir süreç olarak görmemizi; teknolojik müdahaleleri ise bir tehditten çok, insanın kendini yeniden keşfetme ve dönüştürme fırsatı olarak kavramamızı sağlayabilir. Sonuçta Plessnerci antropoloji, modern teknoloji felsefesinin kritik sorularına-insan ile sayborg arasındaki sınır, yeni ontolojilerin ortaya çıkışı, beden ve algının dönüşümü-ışık tutarken; felsefe ile bilim ve teknoloji çalışmalarını birbirine bağlayarak, teknolojiyi yalnızca insan amaçlarının bir uzantısı değil, insan-olmayan aktörlerle birlikte dünyayı dönüştüren dinamik bir güç olarak kavramamıza imkân tanıyabilir.

Anahtar Kelimeler: Sayborg, Teknoloji Felsefesi, Felsefi Antropoloji, Helmuth Plessner, Eksantrik Konumsallık

Panel 7 – Platformlar, Çalışma ve Pedagoji

GÜN 2

7 Kasım, Cuma

Post-Feminist Sürücüler ve Toplumsal Cinsiyetin Yeniden Kurgusu: Türkiye’de Kadın Motosiklet Kullanıcılarının Deneyimleri

Melissa Sivri, Freie Üniversitesi Berlin

Bu çalışma, Türkiye’nin İstanbul kentinde yaşayan kadın motosiklet sürücülerinin deneyimlerini inceleyerek, onların bedenleştirilmiş pratikleri aracılığıyla yoğun biçimde erkek egemen bir altkültürde hüküm süren toplumsal cinsiyet normlarına nasıl karşı koyduklarını analiz etmektedir. Motosikleti yalnızca bir ulaşım aracı olarak değil, bedeninin bir uzantısı olarak ele alan bu çalışma; bedenlenme ve direniş kuramları çerçevesinde, erkek olmayan sürücülerin hareket halindeyken alternatif özellikler kurma biçimlerini, toplumsal cinsiyeti aşarak yeni tahayyülere nasıl alan açtıklarını analitik bir çerçevede irdedelemektedir. Otoetnografik öğeler içermekle birlikte, Kasım 2023 – Ağustos 2024 tarihleri arasında yürütülen etnografik saha çalışması ve sosyal medya mecralarının analizine dayanan bu araştırma, kadın motosiklet sürücülerinin geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri, yükselen post-feminist söylemler ve çağdaş Türkiye’ye özgü toplumsal dinamikler tarafından biçimlenen sosyo-kültürel bir bağlamda nasıl konumlandıklarını ve bu alanda nasıl hareket ettiklerini incelemektedir. Kamusal mekânı işgal ederek ve yeniden anlamlandırarak kadın sürücüler hem motosiklet kültürünü hem de kentsel hareketliliği biçimlendiren cinsiyetlendirilmiş anlatıları yeniden tartışmaya açarak dönüştürmektedir. Bu çerçevede çalışma, toplumsal cinsiyetin icrası, hareketlilik ve direniş üzerine yürütülen kuramsal tartışmalara katkı sunmakta; aynı zamanda post-feminist öznenin yerleşmiş tezahürlerini, patriyarkal normların sürekliliği bağlamında eleştirel bir perspektifle inceleyerek mevcut literatüre katkı yapmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet ve Hareketlilik, Erkek Egemen Alt kültürler, Motosiklet Kültürü, Antropoloji, Etnografi

Dijital Utançtan Kaçınma Aracı Olarak Anonimlik: Kadınların Bumble Incognito Mod Deneyimleri

Uzman Sosyolog Ekin Coşkun, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT)
Uzman Psikolog İrem Nur Özsoy, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT)

Çevrimiçi flört uygulamaları kullanıcılarına, geliştirdikleri farklı kullanım pratikleri aracılığıyla, uygun partner adaylarıyla karşılaşma olanağı sunar. Bu süreçte kullanıcıların yerine getirmek zorunda oldukları adımlardan biri, kişisel bilgilerini ve görsellerini içeren profillerini sergilemektir. Böylece, duyguların ve duygusal yaşantının hem deneyimlendiği hem de yöneldiği temel alan olan beden, fiziksel varoluştan dijital/çevrimiçi düzleme taşınır. Bu dijital sergileme, bireyleri hem kendilerini ifade etmeye hem de başkalarının bakışına açık olmaya zorlar. Görünürlüğün yarattığı kırılma, utancı çevrimiçi flört deneyiminin merkezine yerleştirir. Scheff’in (2000) vurguladığı gibi utanç, bireyin içsel bir hissiyatından öte, başkalarının gözünde nasıl algılandığına dair farkındalıkla şekillenen toplumsal bir duygudur. Dolayısıyla çevrimiçi flört profilleri, bireyleri yalnızca potansiyel partnerlerin değil, aynı zamanda utandırma olarak işlev gösteren toplumsal değerlendirmenin de hedefi haline getirir.

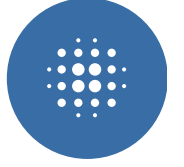
Utanç, kişinin eylemlerinin başkaları tarafından fark edilmesiyle bir tür teşhir niteliği kazanır; bu durumda birey, kendini gizleme ve uzaklaşma eğilimi gösterir (Ahmed, 2015). Tam da bu bağlamda çevrimiçi flört uygulaması olan Bumble’ın gizli mod (incognito mode) özelliği araştırmanın odağında yer alır. Bumble, özellikle kadın kullanıcıların daha güvenli ve rahat bir deneyim yaşamasına yönelik geliştirilen özellikleriyle feminist bir flört uygulaması olarak adlandırılır. Gizli mod ise kullanıcının yalnızca kendi seçtiği kişiler tarafından görülebilmesine olanak tanıyarak anonimlik sağlar (Bumble, 2024). Böylece uygulama, flört eden ya da partner arayan bir kadın olmanın potansiyel olarak utanca yol açabilecek toplumsal temsillerini daha az riskle deneyimleme imkânı yaratır. Gizli mod, ifşa riskini ve buna eşlik eden utanç beklentisini düşürür.

Illouz (2007), duyguların temel dayanağı bedenken, “insan bedenini hükümsüz kılan” flört sitelerinin duyguları biçimlendirme becerisini sorgular. Bu çalışma, bu soruyu bir adım ileri götürerek “Teknolojinin duygu kurallarını ve duygulanım biçimlerini şekillendirme kapasitesi nedir? Bu kapasite, cinsiyetlendirilmiş utandırma karşısında feminist bir teknotopya yaratma potansiyeline sahip midir? Dijital ortamda sağlanan anonimlik, toplumsal utandırma baş etmenin bir yolu olabilir mi?” şeklinde sıralanan problem cümleleri çerçevesinde, Bumble’da incognito mod kullanan kadınların utanç yaşantılarını betimleyerek teknolojinin utanç deneyimlerindeki rolünü anlamayı amaçlar. Araştırma, nitel metodoloji çerçevesinde kurgulanmıştır. Saha aşamasında, Bumble’ın incognito özelliğini kullanan yaklaşık 15 kadın katılımcıyla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilecektir. Görüşmeler, tematik analiz yöntemiyle MAXQDA programı üzerinden analiz edilecektir.

Bu çalışma, flört uygulamalarında kadın kullanıcıların yaşadığı utanç duygusunu platformların görünürlük rejimleri bağlamında ele almakta ve Bumble’ın incognito özelliğini bir “utançtan kaçınma teknolojisi” olarak incelemektedir. Araştırmanın bulgularının, (i) duyguların çevrimiçi yakınlık altyapıları tarafından nasıl düzenlendiğine, (ii) dijital görünürlük ve anonimliğin kadınların utanç deneyimlerinde oynadığı role ve (iii) teknolojinin kadınlar için güvenli bir etkileşim alanı inşa etme ve utanç duygusunu toplumsal normlar çerçevesinde yeniden biçimlendirme potansiyeline ışık tutması ve son olarak (iv) Reicher ve arkadaşlarının (1995) ortaya koyduğu Social Identity Model of Deindividuation Effects (SIDE) çerçevesinde, anonimlik koşullarında kişisel ve sosyal kimlik düzeyleri arasındaki geçişlerin utanç kavramına uyarlanarak açıklanması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: dijital utanç, anonimlik, duygu, flört uygulamaları, feminist teknotopya

Panel 7 – Platformlar, Çalışma ve Pedagoji

GÜN 2

7 Kasım, Cuma

Artırılmış Gerçeklik Teknolojilerinin Din Kültürü ve Ahlak Eğitimi Üzerindeki Pedagojik ve Kültürel Etkileri

Talha Eliaçık, Fırat Üniversitesi, Yazılım Mühendisliği Bölümü
Prof. Dr. Fatih Özkaynak, Fırat Üniversitesi, Yazılım Mühendisliği Bölümü

Bu çalışma, artırılmış gerçeklik (AG) teknolojisinin din kültürü ve ahlak eğitimi bağlamındaki pedagojik ve kültürel etkilerini incelemektedir. 21. yüzyıl eğitim paradigmaları, öğrenenin aktif katılımını ve anlam inşasını ön plana çıkarmakta; teknolojik araçlar öğrenme süreçlerinin merkezine yerleşerek hem bilişsel hem de değer temelli öğrenmeyi desteklemektedir. AG, öğrencilerin bilgiye erişim, deneyimleme ve anlamlandırma süreçlerini zenginleştirirken, teknolojik tahayyüller ile pedagojik hedefler arasındaki etkileşimi görünür kılmaktadır.

Çalışma, disiplinler arası bir perspektifle, teknolojik yeniliklerin toplumsal ve etik boyutlarını tartışmaktadır. AG'nin eğitim ortamlarına entegrasyonu, yalnızca bireysel öğrenme deneyimlerini değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal anlam inşasını da dönüştürme potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda teknoloji, öğrenme ortamlarını yeniden şekillendirirken, bilgi, değer ve kültür arasındaki ilişkileri sorgulama fırsatı yaratmaktadır.

Felsefi açıdan ele alındığında, öğrenme süreci yalnızca bilgi edinimi olarak değil, bireyin kendi deneyim dünyasında anlamı yeniden yorumlama süreci olarak değerlendirilmektedir. Hermeneutik ve fenomenolojik perspektifler, teknolojik ortamların öğrenen üzerinde anlam üretme kapasitesini açıklamakta ve pedagojik yaklaşımların öğrencinin toplumsal ve etik farkındalığını artırmadaki rolünü vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, çalışma AG teknolojisinin eğitimdeki rolünü, toplumsal ve kültürel bağlamda yeniden yorumlamaya odaklanmaktadır. Teknolojik tahayyüller, pedagojik uygulamalar ve kültürel anlam inşası arasındaki etkileşimler, eğitimin geleceğine dair kavramsal tartışmalar için zengin bir temel sunmaktadır. AG, yalnızca öğrenme süreçlerini destekleyen bir araç değil, bilgi, değer ve kültür arasındaki ilişkileri görünür kılan bir ortam olarak değerlendirilir.

Anahtar Kelimeler: Artırılmış Gerçeklik, Din Kültürü Eğitimi, Ahlak Eğitimi, Pedagoji, Kültürel Anlam

Yapay Zekanın Kullanımı ile Dönüşen Çalışma Hayatını Anlamak için Teorik Bir Çerçeve Önerisi

M. Büşra Tufan, Hacettepe Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

Bu bildiri, yapay zekanın günümüz çalışma hayatındaki rolünün sosyolojik olarak nasıl analiz edilebileceğine dair yeni bir teorik çerçeve önerisi sunmaktadır. Teknolojik determinizmin sınırlı yaklaşımının aksine, bu çalışma, yapay zekâyı yalnızca teknik bir çözüm değil, içinde umutları, ideolojileri ve güç ilişkilerini barındıran dinamik bir sosyal fenomen olarak ele almaktadır. Bu bağlamda, yapay zekâ ile insan arasındaki ilişkinin tek yönlü değil, karşılıklı etkileşime dayanan karmaşık bir ilişki olduğu savunulmaktadır.

Çalışma, üretim süreci, üretim ilişkileri ve çalışma koşulları dinamikleri üzerinden çalışma hayatını incelemektedir. Teorik zemin, Bruno Latour'un Aktör-Ağ Teorisi (ANT) üzerine kurulmuştur. ANT, yapay zekâyı insanlarla birlikte üretim sürecinde karar alma ve etkileme potansiyeli taşıyan bir aktör (actant) olarak konumlandırarak, teknolojik determinizmin ötesine geçen bir yaklaşım sunar. Bu yaklaşım, geleneksel sosyolojik analizlerin göz ardı ettiği teknolojik aktörleri, çalışma hayatının dönüşümünü anlamada merkezi bir role yükseltmektedir.

Önerilen teorik model, insan-merkezli yapay zekâ, insan-yapay zekâ etkileşimi ve sosyal-merkezli yapay zekâ yaklaşımlarını ANT ile sentezleyerek bir analiz aracı sağlamaktadır. ANT ile yapay zekâyı üretimde bir aktör olarak konumlandırarak, bu üç yaklaşım üretimde yapay zekanın rolü ile şöyle ilişkilendirilebilir: i) İnsan merkezli yapay zekâ (HCAI), yapay zekâ sistemlerinin etik, şeffaf ve kullanıcı dostu bir biçimde tasarlanmasını vurgular. Aktör-ağ teorisi ile ilişki içerisinde düşünüldüğünde, her iki yaklaşım da insan ve teknolojik aktörler arasındaki dinamik ilişkiyi önemser ve yapay zekanın sadece üretim sürecini dönüştürmekle kalmayıp, aynı zamanda insanların deneyimlerini nasıl etkileyeceğini de ortaya koymayı amaçlar. ii) İnsan-yapay zekâ etkileşimi (HAI) ise insan ve yapay zekâ arasındaki işbirliğinin doğasına odaklanır. Aktör-ağ teorisi ile ilişkisi bağlamında düşünüldüğünde, insan-yapay zekâ arasındaki etkileşimin doğasına odaklanan bu yaklaşım, iki aktör arasındaki etkileşimi incelemekte ve bu etkileşimi kolaylaştıran ve zorlaştıran unsurları anlamak için bir düzlem sağlamaktadır. Bir başka ifade ile üretimde insan-yapay zekâ işbirliğinin üretim sürecini, üretim ilişkilerini ve çalışma koşullarını nasıl dönüştürdüğü, bu işbirliğinin bu boyutlara nasıl bir etki sağladığı bu yaklaşımla ele alınabilir. iii) Sosyal merkezli yapay zekâ (SCAI) bireysel deneyimlerden hareketle yapay zekanın çalışma kurumundaki normlar, üretim süreci, üretim ilişkileri ve çalışma koşulları üzerindeki etkilerini açıklamayı hedefler. Aktör ağ teorisi bağlamında yapay zekanın bir sosyal aktör olarak ele alınması, sosyal-merkezli bakışta bir sosyal aktörün spesifik olarak çalışma kurumunda yarattığı toplumsal etkisini anlamayı kolaylaştıracaktır.

Bu entegre çerçeve, yapay zekanın üretim süreçleri, üretim ilişkileri ve çalışma koşulları üzerindeki etkilerini analiz ederken hem bireysel deneyimleri hem de kurumsal yapı ve normlardaki dönüşümleri bir arada değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Kısacası, bu bildiri, yapay zekanın çalışma hayatındaki rolünü salt teknik bir problem olarak değil, aynı zamanda yeni bir sosyoteknik düzenin inşası olarak gören, disiplinlerarası ve çok boyutlu bir analiz çerçevesi sunmaktadır. Bu bildiri, teknotopyalar teması altında, geleceğin teknolojik tahayyüllerinin somut sosyolojik etkilerini nasıl inceleyebileceğimize dair özgün bir teorik çerçeve sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: çalışma hayatı, aktör-ağ teorisi, insan-yapay zekâ etkileşimi, insan merkezli yapay zekâ, sosyal merkezli yapay zekâ

STS Türkiye 2025 Konferans Kitapçığı

HECAS

Hekimbaşı Center for Advanced Studies

STS Türkiye 2025 Konferansı
TEKNOTOPYALAR Geçmiş, Bugün ve
Geleceğin Tahayyülleri
6-7 KASIM 2025

Detaylı Bilgi:

HECAS Site:

Hekimbaşı, Okul Cd. No:12, 34766 Ümraniye/İstanbul Hekimbaşı Av Köşkü

Katkıları için sunum sahiplerine, moderatörlere, Bilim/Düzenleme Kurulu'na ve gönüllülerimize; ev sahipliği için HECAS'a teşekkür ederiz.

Seçili bildirilerin kitaplaştırılması planlanmaktadır. Güncellemeler için ststurkey.net'i takip ediniz.